

RACCONTI

IN

VALENZANO

Senza traduzione in Italiano

GIOVANNI OMODEO

JOHN LESLIE AMOS

INTRODUZIONE

La maggior parte di questi racconti sono stati scritti durante il periodo del covid quando si poteva uscire di casa solamente per acquistare le cose essenziali alla sopravvivenza, e quindi, ridotto come tutti ai "domiciliari" ho impiegato il tempo extra ricevuto per scrivere ricordi personali in dialetto, i quali, hanno una caratteristica in comune: sono brevi, iniziano e finiscono in una sola pagina.

Lo scopo principale che mi ero prefisso nel comporli era quello di inserire in essi parole e termini dialettali caduti ormai in disuso, pubblicandoli poi settimanalmente su Facebook. Ma a chi potevo rivolgermi per narrare queste memorie che raccontavano situazioni ma anche personaggi pittoreschi, icastici e a volte spudorati e insolenti che rappresentavano perfettamente l'indole dei valenzani ? Ma certo, allo spirito di Dante Alighieri, colui che a suo tempo aveva descritto mirabilmente vicende ben più scabrose di quelle nostrane.

INDICE GENERALE

'L Gagego	2
Al mercà dal sàba	3
'L và bé 'csi	4
“S pô pù parlà çiar”	5
A fà 'l rabatarôli 'n si terapì	6
“Adiù”	7
Al prim d'Avrì	8
“L Serbì”	9
Bidì 'l lòch	10
'Ncùra Bidì	11
Callisto Brontoloni (Galing-na) Missione spazio	12
Cappuccino e Maruchì	13
Carlo Noè	14
Carvà	15
Ciao Danilo,	16
Çiucatè e non	17
“Dai al bleu”	18
Edisiô straordinaria	19
Ho scelto la libertà	20
I cinghiàl	21
I'ô uardà 'l cièl 'd nôt.	22
“Il est tombée sur le Prince”	23
Il politicamente corretto (i Re Magi e cumpagnija bèla).	24
In vèg	25
Lettere aperte a Callisto Brontoloni	26
“l'apericena”	29
L'esperimént	30
L'unùr	31
La fi 'd l'àni	32
La Mille Miglia	33
Pasà dal rușàri a là chat	34
Persunàgi	35
Siùr Pistola	36
Spatüss	37
Trei elemènt	38

‘L Gagego

Incô Dante ‘t cünt la storia ‘d l’usterija dal “Belvedere”, che quândi ‘l l’â piàta ‘n gestiô Libero Garavelli, che ‘d stradinòm ‘l çiamàvu “Gagego”, i valensà i’àn cmensipià a çiamà Gagego anche ‘l so café. E ‘csì a la sîra, quândi ‘s surtìva per truà i’amîş, l’èra basta dî: a vâd al gagego, che tûtti i sàvu ‘ndô t’èri.

Cùlla che na vòta l’èra pròpi ‘mmà n’usterija, la duminica chi giügava la “Valenzana” ‘n cà, l’èra quâşi d’obleg fermàs, peng-na prîmma, a beivi quâich cicàtt d’invern, e la gaşeuse sa l’èra d’istà, ûltma tàpa prîmma ‘d la partija. Côn l’ariv dal Libero, ‘l Gagego, l’è ‘mnü ‘n punto d’incônter per tanti atri atività: la bici, giôg dâl carti, partiji al biliàrd ecc.

Per àni e àni, côn ‘l café ‘d l’Achille, l’è stât ‘l centro dal ciclismo nustrà. ‘L gari ‘n biciclàtta i finivu, ‘l pû dal vòti, pròpi dadnà a l’entrata dal lucàl, ‘ndô ‘l Pompeo (‘l pitùr), l’âva l’ucaşiô per dimostrà la sò arte, vernişànda côn ‘l pnèl, la linea d’ariv. E ‘l gari di “Amatùr”, urganîşàji dal “Bertu” (Vescovo), ‘d svéns i partivu e i rivavu lì dadnà.

Al Gagego la piàt ‘l vîja anche l’atività dal “Pedale Club”, suçietà fundàia dai vèg apasiunà ‘d la bici: Chiesa, Mûraiô, Scapàra, ‘l Brûgiu, e tanti, tanti àter. Tra cùsti ‘m vîş ‘l pû estrûş, ‘l “Guerriero”, (‘l Guerriero l’èra ‘n persunâgi ‘mnü famûş per èsi ‘n curidûr autumubilista ‘c l’âva partecipà a la Mille Miglia dal 57 côn na 1.100/103, piasàndsi vinteşem), che ‘l dî ch’iàn urganîşà ‘l gir dal Piemônt, s’è preşentà al via côn na bici fôra urdinansa, (l’âva fât ‘ncasà ‘n s’âl levi di freno dû fili ‘d prei ‘d culûr, i’ûng-na ‘d şafer bleu e l’atra côn i rûbi, (i culur ‘d Valensa).

‘N cûi témp, ‘s pudîva giügà ‘l carti ‘n quâşi tûtti i café; “Scùppa”, ‘l “Trücch”, la “Brüsca”, i “Taròch”, ‘l “Trei sèt”, ‘l “Picàtt”, Çiapa-nò”, “Scala quarànta”, ecc, e quâşi tûtti i’âvu anche ‘l biliàrd, ‘ndô dal dî, cûi chi marinàvu la scôla, i’andàvu a pasà ‘n para d’uri fànda na partija. A la sîra, ‘l biliàrd, l’èra rişervà per cûi pû bô chi giügàvu per i sòld, a la “Pùlla” ô a la “Gurisiàng-na”, dànda spetacul.

‘D cunseguènsa dòp seng-na la sala l’èra sémپ ping-na ‘d gént e, ‘l Libero, sinda sùl a servî, per gnînt cûri da ‘n tauli a l’àter ‘nvece ‘d stà dré ‘l banch, s’è ‘nventà i’armadiàtt. L’âva fat tapisà da ‘n “Meş da bòsch” la sala biliàrd côn na scansîja ping-na d’armadiàtt c’às pudîvu sarà a çìav e chi stava ‘ndrént giüst ‘n pàra ‘d butegli ‘d licûr e quâich bişer.

E ‘csì, cûi chi frequentavu ‘d svéns ‘l lucàl, ‘nvece d’urdinà la cunsûmasiô (bişér per bişér), i crumpavu da lû diretamént ‘l butegli ‘ntregghi e, i bütàvu ‘ndrént a l’armadiàtt persunàl per béivi quândi chi vurivu; quindi i’âvu ‘mmà da trà fôra la çìav e béivi, sul ô côn i’amîş, cûl chi vurivu. ‘Cmé èsi ‘n cà.

‘M vîş pû quànt cl’è dūraia la nuvità perché s’andéira, a la lônga, la purtàva a beivi tròp. ‘L cumpagnîji d’amîş ‘s setàvu a rô e, sàgia cuschi e sàgia cullà, sàgia ‘l mé e sàgia ‘l tò, a la fi i’andàvu a cà çìucch e, ‘l biliàrd i sàvu gnànch pû s’a i’èra. Resta ‘l fatto che ‘l Gagego l’âva truà na manera nôva per fa stà ‘nsèma a la gént; l’è stât n’inuvatùr ‘c l’âva creà n’ambiént d’agregasiô presiùş, che adès pûrtròp i’è pû.

Ûltmamént ‘l mé car Dante ‘l partiji al biliàrd i uàrd ‘n televîşiô e ‘l butegli ‘d licûr in sôn là ‘n fila ‘n ‘s là scansîja ‘d cà mîja c’àm uardu ‘d travèrs perché i béiv pû da ‘n mûgg ‘d témp. Pô, da sùl, che sudisfasiô i pô èsi.

‘T salût

Al mercà dal sàba

Per spiegà bé cùl chi sūçéd 'n s'âl mercà 'l sàba, 'l mé càr Dante, i'andréiva quaidü 'd cùji chi sôn bô a scrivi e che, quandi chi vòru çiarì bé n'argumént, 'l fan 'cmé 'nçiü l'è bô fâl. Mì 'nvèce a pròv a bütà şü 'l mé riflessiô, e cùl pòch c'à cunòs e c'à sént 'ndrént, 'csì me chi vénu, senza pensà minimamént 'd smijà a i'ü 'd cùl chi scrivu di rumanş, perché sa füssa dabô bô a scrivi, 'llura 'l mé car amiş, 'n cüntreiva 'd cùlli...

Secônd mî, i mercà lucâl 'n tütü 'l pàrt dal mônd i sôn la başe ideâl per l'agregasiô dlà gént e 'l pòst perfètt per dà vitta ai scàmbi suciâl. 'S pô di 'c l'è 'l punto d'incônter tra cùl chi vîvu 'n t'âl medêsem paiş ô riô e, c'as trôvu almeno na vòta a la smang-na se gnînt per crumpà quaicòş (uperasiô clà risûlta 'd secônd pià e che tanti 'l là pîju gnanca 'n cunsiderasiô), per pudî vaddi quaidü e fa quàter paroli.

Pü ô meno 'cmé chi fàn tütü i di i'umarèl nustrà, c'as trôvu tàca 'l giornalè 'n piasa Italia e i spétu, (c'ôl mà dré la scheng-na), chi riva Callisto Brontoloni (Galing-na) a purtà quaich nutissia frasca, che i pù drolu, şgranànda i'ôgg e mustrandà 'n misto 'd meravigia e 'd surprise a cundîssu côn 'l soliti espresiô: "Ma vôt di", ôpûra "Ma dîm gnînt", che 'nvece i vòru di pròpi 'l cuntràri; cûnta, cûnta c'à sôn surti aposta per séntji.

Al saba la matî, 'l témp dal fascîsmo, per prîmma roba 'mbşugnàva 'ndà al càmp spurtiv a curi ô fa ginastica ma dòp la guèra, uréfes e i savatî i'ân sémp travaia e, 'l pü dal vòti i travaiauv anche 'l dopdişnà. E 'mmà quandi s'è stabili la smàng-na cûrta, 'l sàba l'è dventà, gnînt per tütü però, 'n di 'd festa. Chi a Valensa la smàng-na cûrta, per la verità, 'l àva şà 'nventàia "Caçiuela", ma lü l'èra fôra classifica, ('l fàva 'l tulè).

E quândi ch'iera 'ncura 'l Mercato Coperto, 'ndàva 'a pià i "grasi" (ciccioli), 'l salàm e 'l jambô dal Pierino, pasànda dadnà 'l bânch 'd l'ançiùè, c'âl tniva gli ançiudi 'ndrenta a dal tòli grosi 'cmé 'l rôvi d'in camion. Bèi témp, adès 's piaşi pôs pü avéili per duji mutiv: 'l prîmm, ch'ie pü 'l Mercato Coperto, e 'l secônd, che anche si füssa 'ncûra, per mî, i "grasi" i sôn 'dventà velè; quindi l'è méi c'ài gira a la larga.

'Csì, dà 'n pô 'd témp, 'n s'âl mercà, väd pü che àter per dà n'ugiàda al bânch di libber vèg. L'ùltma vota in ô piat i'ü che gli "esse" i'èru scritt 'cmé gli "effe", côn 'l rişûltà d'ambruiàm 'n t'âl leşi. E stà roba m'à fât 'mnü 'n mént Trilussa, che 'n t'in sonetto 'l cüntava d'in cundanà a mort che 'ndànda 'n s'âl patibbul, 's girava vers i preşent criànda: Compagni! Abbaffo il Re! Viva la forza! Che 'nvece 's duviva lèşi: Compagni! Abbasso il Re! Viva la sorca! Pensa tî.

Ogni tànt, 's trôva anche quaidü c'âl taca butô e, dopu i solet cunvenevul: "C'âm staga bé", "c'âm salûtta tànt la dônà", a tàl la corda per 'ndà a pià 'n café 'nsèma a cùl c'à 'm stàn a côr. Adès Dante turnùmma a bômba e 't fàs na dumanda: Secônd tî, perché tanta gént la vâ 'n s'âl mercà e, a part 'l çiaçri, la gira, la gira, e pô la vâ a cà senza crumpà niente? Admà 'n piàsa t'âm dirà che t'in pensi.

Mì 'ntànt n'ipotesi 'l la büt lì; forse i fàn 'cmé mî, che sa sòrt gnînt per crumpà quaicòş ch'io propi d'amsté, a uàrd 'n si bânch per rendmi cünt 'd quanta roba ch'ie 'n gir, c'à pôs benissem fàn a menu.

'T salût.

'L và bé 'csi

Eh... car Dante, tì c'à t'à fàt 'l pulittech t'à sa bé, la gènt l'è mai cuntenta 'd cmè chi vàn 'l ròbi e, i'àn semper damstè 'd scarià 'n 's àgli autorità 'l pèiş dal decişiô che 'nvece, dal vòti, i tucreivu pròpi a lùr. Per eşempi, tant per d'în iüng-na, andà a vutà. Ma lasumma stà la pulitica, cl'è 'n càmپ minà.

Parlùmma dlà fraşe 'n questiô. Quàndi i'avenimènt c'at stàn a còr, i piju gnìnt la piega c'at speràvi, ma comunque 'l rişültà l'è acetàbel, da bôn vèg valensà 't vèn da di: dài, per stà vòta "'l và bé 'csi". Però t'à gnìnt fàt i cünt còn cùi chi vòru tütt e sübbet, c'at uàrdù còn in surişi 'd cumpatimènt dàndti magari 'n culpàt 'n s'al spali 'cmè di, fàt curàgi, ma ormài t'è şü 'd moda. Al di d'incò, s'at vòri cüntà quaicòş 'mşò puntà 'n 's l'alt. A qualsiasi cùst. Dànda gümüa a drìtta e snistra, senza uardà 'n fàcia 'nçiü. Sustnìnda s'andeira, però, a rivà 'nsimma, i sòn mài i pü preparà, ma cùi ch'iàn 'l püvrùnì 'n t'âl cü, chi stàn pü 'n tlà pèl e, per l'usesiô d'afermàs i finissu 'd fà di darüş, 'cmè na dindèra falàia. E 'nvèce 'l sareiva 'csi bèl savèisi cuntentà.

Tal sat 'nvece 'cme chi dişu i milanèiş? "Pütost che niente le mei pütost"; ti magari t'at spetrèivi chi gissu che pütost che niente 'l sija mèi na pçìtta quantità, anche 'mmà 'n splissi, ma ditta 'csi 'nvèce, t'obliga a fa 'n sfòrs per capila, ma a la fi 'l vô di la medeşma roba.

A prupòşet 'd savèisi cuntentà, 'm vèn 'n mènt na cüntulla vègia 'cme 'l cucu che mi 't là cünt agiurnàia; cùlla 'd dui fradè. l'ü pesimista, c'as cuntentàva mài, semper còl bali 'n giostra e l'äter, 'nvece, utimista, semper cuntènt 'd cül 'c l'ava. 'L papà, per rimarcà i caràter divers, na nòt 'd Nadàl, sutta l'albero, l'à bütà, per al prim, 'n pacàtt còn 'ndrenta na masàtta 'd sterling-ni e, per l'äter, dal bàrli 'd cavà şbardlaji 'n tèra.

La matì dopu, cül dificcel, s'è preşentà còn na ghìggna clà tiràva i şgiàf. Quàndi 'l papà i'à çiamà che 'c l'ava, i'à rispundü che 'l sterling-ni i'andàvu gnìnt bé, che l'Inghiltèra da quàndi l'era surtija dà la Comunità Europea l'era a rischio 'd svalütasiô e la situasiô dal paış la pegiuràva, i'èru mèi i dollari. Dopu 'l festi 'l sarèiva 'ndàt a cambiài. Eh... stì inglèiş, l'andrèiva dài 'l mòl; còn la sterling-na i creù 'mmà di fastiddi e i fàn perdi 'mmà dal tèmp.

Peng-na dopu i'è rivà l'äter tütt suridènt, 'l stàva pü 'n tlà pèl tant cl'era cuntènt; uàrda Papà, fandji vaddi 'l bàrli cl'ava fat sü, 'l Bambì m'à putrtà 'n cavà, 's vadd clè scapà, adès a sòrt e vadd a sercàl.

A vadti Dante, cùsta tlà diş lōnga 'cmè c'àmbşurreiva pià 'l robi. E adès sènt custa. T'at vişi 'd quàndi ch'ièra 'ncura gnìnt 'l pastigli miraculuşi 'd vari culùr e la gènt s'ampiniva 'd sèler ô püvrùnì e cùi pi 'd sòld i fàvu rivàvu dà l'uriènt 'l ginseng o 'l puvràtti per fà tèndi l'arcàtt? Beh, tütta ròba clà serviva a niente, ma i cuiô 'l savu gnìnt e s'ambutivu medeşem, perché? Perché i speràvu 'n t'âl miràcul, 's cuntentàvu gnìnt.

A cùi dlà mé generasiô, ch'iàvu gnìnt d'amstè 'd sicür 'l puvràtti, i mancava 'd svèns 'nvèce la materia primma, e anche lùr i'àn semper sperà 'n quàich miràcul, ma i sòn sèmp stàt bô a cuntentàs, "l'andàva bé 'csi".

'T salüt Dante.

“S pô pü parlà çiar”

Tà 't né 'ntaià Dante che 'l di d'incô 's pô pü parlà çiar 'cmé nà vòta? Quàndi c'è 's dèu di quaicòs 's gira semp d'aturn a là frità cercànda la furma dal “politicamente corretto”. 'T fas n'èsempi: Callisto Brontoloni (Galing-na), s'èl dev di che la sò dònà l'è brütta 'c mé 'l cü, 'l di: “L'è gnìnt tant bela”; ô pèr iù c'èl vè 'n bici cò lü clè gnüch, 'l definìs, “gnìnt tant svìgg”. Ecco, sa manera 'd parlà, 'n italià, 's 's ciàma “litote”. (Ma lü 'l sa gnìnt).

La litote l'è na figüra retorica c'è 's drôba quandi 's di: nà roba negànda 'l cuntrari: “A stàgh gnìnt tant bé” al pòst 'd di “stàgh màl”. 'N valensà a i'è 'n modo 'd di ch'è stà tutt: “A sùmma ben ciapà”, che 'nvece 'l vò pròpi di 'l cuntrari, e cioè che 'l rob i vàn gnìnt bé. E quandi 's di? Quasi semper. Basta viscà la televiziò e l'è fàta. Tutt cùl ch'è 'd pès 'n t'èl mònd t'èl trôvi: Pulitica, show, dibattiti. T'è 'mmà da serni, mort 'n guèra, mort per la strà c'è 'gh n'àn frega pü 'nçiü, mort ania, (ma custi i fàn pü nutisia). 'S pô cuntinuà a l'infìn, sicità, diaster natüral e, quàndi 't nà 'l bàli ping-ni e tlà smorti, 'l cumènt l'è semper 'l medesem “a sùmma pròpi ben ciapà”.

E Callisto, parlanda, 'l drôba anche dagli atri furmi, (sèmp senza savéili). Pija la “metonimia”, nò, tranquill, l'è gnìnt na malatija; quàndi 'l di: “A vèd a beivi 'n bicèr 'd vè” (e lü st'uperasiò 'l la fà 'd svéns), la metonimia 'n tla frase 'n questiò: l'è “'l biçèr 'd vè”; difatti 'l vè a béivi 'l vè ca i'è 'ndrènt, e gnìnt 'l bicèr.

Pô i'è “l'eufemismo”, e l'è ch'è c'at vôi. L'eufemismo l'è n'espresiò clà serv a sustitui na parola ô nà frase cò in àtra pü sfümàia, c'è drôba quàndi s'è gnìnt 'l curàgi 'd ciàma 'l rob cò 'l sò nòm. Se i'ü l'è surd, l'è “audioleso”; la serva l'è “operatrice domestica”; e vija discuriàda. Parlümma gnìnt pô 'l maneri per ciàmà 'l pütàni: “Donnina allegra”; “passeggiatrice”; “lucciola”; “Escort”, Squillo, ecc.

E quàndi i môr quaidü? A capìss benissem 'l dulùr c'è pròva, ma perché gnìnt di clè mort? No, 'nvece 's sèrn 'l furmi: “L'è vulà 'n cièl”; “L'è finì 'd soufrì”; “Ieri 'l täl a snè 'ndàt”, (ma 's né 'ndàt andò? L'è surti? a giügà 'l carti? al cine? E quàndi 'l tärna 'ndrèra? E a Valensa per tanti àni 's custümava di: “L'è 'ndàt da Ricci”, 'cmé c'èl füssa 'ndàt a truà n'amis ô fà na cumisiò. (Ricci l'èra 'l strü). Ecco che ch'è sùcèd quàndi 's parla gnìnt çiar.

E l'eufemismo Dante tlà drubà 'nche tì, quàndi t'è scritt: “Quando rispuosi, cominciai: Oh lasso, quanti dolci pensier, quanto disio menò costoro al doloroso passo”! Perché doloroso passo? Lèi l'avli gnìnt bütà i corni al sò òm? E t'è “passo” t'èl ciàmi doloroso? Mah... stà vòta t'ò gnìnt capì.

E adès, tant c'è scrìv i riva l'ültma. L'espresiò d'in sentiment persunàl, scritta da 'n General 'd l'èsercet, clà ditt cùl c'èl pensava (parlànda çiar), l'è scatenà 'l finimònd e 'l Minister dlà difeisa i'è gavà l'incarech. 'L mé car Minister, täl sa 'cmé c'è di a Valensa? Pitürti 'l bàli còl minio, perché 'l di c'è t'in trôvi quàter, 't savrà quali ch'è sòn 'l tui e quali ch'è sòn cùlli c'è piju 'l... pòst.

Quand 'l Re l'è biütt 'mşogna avèji 'l curàgi 'd dil, e quandi 'l General 'l farà tärna 'l General, tì magari 't sarà pü Minister. (L'è Vannacci tua...).

E la gènt clà parla çiar, a mè, 'nvece, 'm piàs. L'äter di, n'amisà 'd Mònsa a m'è dit clà fà fadija a lèsi 'l mé cüntüll; la vè 'n pò anà e pô stüffa, senza stà l'è a ruiàla la di: Giovanni, ma vè d'è vija i ciap. Ecco, cùschì s'è 'c l'è parlà çiar.

'T salüt Dante, 's sentümma.

A fà 'l rabatarôli 'n si terapì

In dì, quandi c'andàva 'ncùra a scòla, peng-na finì i compiti sòn andàt 'n slà strà a giügà. Mi stàva 'n via Sassi, a dui pàs d'an piasitalia, e 'm sòn truà cón i'amìş 'vşì a l'edicula dal giornalè, ('ndò adès tì Dante t'at fermi a çiaçiarà cón i'umarèl).

Ijü 'd la bända, l'ava lançià l'idea d'andà 'n si terapì a fà 'l rabatarôli. 'Mbşò 't sàbi che i terapì i sòn di muntrüch 'd tèra, alt quaich meter, quatà d'erba, c'às trôvu sùtt la Culumbing-na tra la rùşşa e 'l capèli, 'n fônd a la Léa di balì. 'L giôgh, l'era d'andà 'nsimma e, ijü per vòta rabatà 'n fônd, cón la testa 'ncastràia 'n mèşa i şnòg e i guadagnàva chi c'âl rivàva pü luntà. Cul dì l'à guadagnà "Balanéira" (Erio Lombardi), ijü clà mai avü pagüra 'd niente.

Ma 's giôgh dopu 'n pò l'à stufà e 'csì, sùmma turnà 'ndrera pasànda da la salita dal mutur, dopu èssi fermà 'n pò 'n s'âl puntì dlà Rùşşa a vaddi i pescadür. Per turnà, iùmma traversà tütt Valensa e, da manimà c'amnìvu 'ndrèra, 's sùmma piàt quaich distrasiò sùplementar: Sunà i campani, crià a dréra 'l ligèri, ecc.

Dòp piàsa dal Dòm, lòngh la cuntragrànda, i'ùmma fàt susta 'n tlà drugherìja dal nonno dal Sandrino Udô, c'à m'à dàt na sacuçià 'd mentì e ciculata gratis, che pô i'ùmma spartì. ('L nonno 'd Sandrino, l'era sòcciu dlà fabrica 'd ciculata 'd Nôvi). Pü 'n sù, prìmma dla piasàtta, sùmma pasà dadnà 'l "Pescè" (Cattaneo), c'âl vendiva lèver, quàji, annji, perniş, faşà, chi pendivu tütta tacà sù 'd fôra dal negòsi; Cul dì, la cùua dal masç 'd faşà pü bèl, l'è finija 'n tlà "snà" (spazio contenuto tra la camicia infilata nei pantaloni e il corpo) dal pü şvelter a şciancàla, (la mija).

Rivà dadnà al Rùmma i'èra dui negòsi: "Bidi" (Capra) l salümè e, da là 'd la strà di trei re (Via Solferino), 'l "Grisiè" (Raiteri), 'l panetè. A senti 'l prufüm dal pà e dal jambô i'è 'mnü vòia a tütta 'd fa merenda ma, avìnda gnanca 'n sold da bütàs 'n t'in ôg, ciau ninèta, e 'csì 's sùmma cuntentà 'd senti 'mmà l'udür.

Per ültma dal noster impreişi, cul dì, i'ùmma pià 'n mèş 'l cartulè "Mandibula" (Giacomo Giordano), bràv 'cmé 'n tòch 'd pà, c'âl supurtàva i schèrs c'ài fàvu ('l cuntràri dlà sò dònà), cón la pasiensa d'in sànt. Giacomo l'ava anche n'äter stradinòm (la Piota), perché quandi 'l caminàva, 'l şgnicàva i pé 'cmé s'âl duvìssa smurtà i gigu a ogni pas, e 'n pü, 'l dundulàva la testa 'cmé i ca fint 'n s'âl lünòtt dal machini.

Ijü l'è entrà fanda finta 'd crumpà quaicòş per tenli ocupà, e nùì, cón dal sùlfu armüşçià al salnitter 'l ùmma bütà dadnà a la porta dal negòsi fàndli scupià.

Cùl 'd fà scupià 'l sùlfu l'èra 'n giôgh da niente; ma sta vòta, forse per avéi sbaglià la doşe, i'è 'mnü fôra n'è tàcca d'asidént, clà fàt curi tütta i negusiànt ch'èra d'atùrn.

'L sùlfu e 'l salnitter 'llùra 's truàvu facilment; 'cmé c'as diş adès, a km. zero. 'L prìmm i'èra dapertütt, ('l drubàvu i paişà 'n t'âl 'l viggni) e 'l salnitter 'l gratàvu dal màgi d'ümmed cóntra i mür dal cànvi. Per fai scupià, 'l bastàva bütàn in splissi sut na préa, muntài 'nsimma cón nà scarpa e dai in cùlp còl talô 'd l'àtra, 'l scintilli clà fàva la préa strüşiànda 'n tèra i fàvu scupià l'armüşç e 'l giôgh l'èra fàt, bumm. Si bumm, pròpi 'cmé 'l cartèli c'à 's sùmma çiapà sübbet dopu èsi rivà a cà.

'T salüt Dante, 's sentùmma.

“Adiü”

Ciao Dante, sôn amnü a savéji che lündes 't parti per Firenze, 'm dispiàs; se pròpi 't devi 'ndà, t'avrà i tò bôn mutiv. Però stà 'tént perché lì, per tì, i tira n'aria gràma. A sô gnìnt perché 't và a fà Nadàl da cul pàrt, i sôn afàri tò, però 't cunfès c'at crediva pü furb.

Ai tò témp t'è 'ndàt a bütàt côntra i prèv, ansi, adiritüra côntra 'l Papa Bonifacio VIII. Pensa che 's galant'òm, dopu che “Celestino V” l'ava abdicà, 'cmé 't scrivi 'nt l'infèrn “fece per viltade il gran rifiuto”, perché 's sentiva inadeguà, avìnda pagüra chi ripenséisa 'l l'è fàt murì 'n galera a Castel Fumone.

T'al sà méi che mì che cùlla l'è nà categorija 'd gènt ch'in sànn semper iüng-na 'd pü dal diàu, e s'è vüst che fì t'àn fat fa anche a tì. E t'è furtünà che i témp i sôn cambià, perché adès cù chi bàtu côntra, i finissu pü 'n s'al fôgh, però l'è sémp méi stà 'n campàng-na. E quàndi 't sarà là e 't coming-ni per la strà, dàm da mént, stà raşént al mür, 's sa mài. Ad ogni modo, mincantànt, visti 'd mandàm na cartuling-na, 'csì a sô 'cmé 't stà.

E uarda, 's viàgi 'l capita pròpi a faşô, perché, 'nvèce d'avéiti 'n tì pé tütti 'l smang-ni, finalmént a pôs piàm in periodo 'd ripòş. E quàndi 't turnrà, dopu 'l festi, sija a tì, che a cù chi piàs 'l dialàtt, a farô nà bèla 'mpruvişàda.

Tén anche cünt, che dop 97 smàng-ni drè 'd fila c'à scriv dal cüntùlli, m'è 'nmü vòia 'd cambià la manèra 'd fa cunòsi 'l dialàtt valensà. Pü anà, stà primaveira ô st'està, quàndi 't leşrà la surpréişa, t'àm dirà s'è ijô fàt bé. (Per adès a pôs d'it ancùra niente).

'T salüt “Sommo Poeta”, e 'cmé clà giva mé mama, và pià e stà 'tént quàndi 't traversi la strà, fàm gnìnt stà 'n pensiér.

Ah, şmentiava, grazie per 'l tò interesamént a la mé questiô a prupoşet 'd mandàm 'n Paradş. (Anche se prìmma 'm tucca fa quaich àni 'd Pürgatòri per penitensa).

p.s. - Per Nadàl 'l saréiva ura c'at cambiéisi sa scüffia c'à t'à 'n testa perché quàndi 't pàsi per Valensa la gént 's dà 'd gümmi, fàt regalà 'n Bursalì.

Adiü.

Al prìm d'Avrì

Ti Dante 't pòri gnìnt savéi perché 'n tütt 'l mônd 's custümma a fà i schèrs al prìmm d'Avrì. Quàndi iàn cmensipià a fà, 't davu per mort şà da duşent àni. Difatti la tradisiò 'd pià 'n gîr la gént smija clà parta dal millasincsent e, 'l perché la data dedicàia ai schèrs la sija propi cùsta, i'èşist diversi teurîji. Andanda a sercà 'l mutiv 'n sî libber, 's trôva diversi spiegasiò, ma tütti senza prôvi e gnìnt tütti persuasivi. E pô, perché festegià 'l prìm d'Avrì cuiunàndsi e fandsi di schèrs? I'èru peng-na surti dal Carvâ, in àvnu gnìnt a basta?

Lüng-na dal spiegasiò, l'è cùlla clà sustén che 'l prìm d'avrì, c'al ven sübbet dopu l'inissi dlà primaveira, 'l segnava l'à rinascita dla natüra e l'era quindi 'n periodo 'd festa (pü che àter per i paişà), ma cùsta l'è na storia gnìnt cunvincenta. N'àtra l'à cünta che quandi 'l calendari d'allùra 'l cuntemplava i festegiàmént per l'ani nôv tra 'l vintisinch Mars e 'l prìmm d'Avrì, giurnà dedicaia al riboti e ai regàl, côn l'ariv dal calendari gregurià, 'l cmensippi 'd l'ani 'l àn spustà al prìmm 'd Genar. Ma 'cmé c'âl sùced 'd solet per tanti nuvità, gnìnt tütti i'èru d'acordi, e 'csì, cù chi vurivu manteni a tütti i cùst la tradisiò e iàn cuntinuà a festegià 'l prìmm d'avrì, 's sôn cücà 'l tittul 'd "stüpped d'avrì", e difatti 'n ingleiş la festa 's çiamà propi "**April Fools' Day**", (giurnà di scemo d'avrì). E cùsta 'm smija la spiegasiò pü raşunevula.

L'ünnech fatto sicür l'è che la tradisiò, da 'n Fransa, da manimà s'è prupagaia, prìmma 'n tütt Europa, e pô 'n tütt 'l mônd; mà côn 'l scemo d'Avrì, 'l pàss, che chi entra? Mäh, vâ a saveji.

E i schèrs, pü i sôn gros pü la gént ai casca 'ndrént côn na velocità sbalurditiva; basta pensà a cul ca i'è sùcès 'n Inghiltèra, quândi 'n tâl 1957 na traşmisiò dla BBC, 'n t'in programma nasiunàl 'd trèi minüt, l'à fàt vaddi na famija 'd şvisser chi catavu i spagàtt d'à 'n s'al pianti, ginda c'a i'èru madürà primma dal solet per 'l calur. 'N Inghiltèra, allùra, i savu gnìnt che i spagàtt i füssu fat côn farìng-na e acqua. E pròpi per cuschi, peng-ga finì la traşmisiò, in mügg 'd gént la çiamà la BBC per savei cmé c'às fàva a cultivà la pianta di spagàtt. A cràd c'al sija stàt iü di schèrs pü bèi dla storia.

E a la fi di àni utanta, 'ncùra la BBC l'à traşmetü na nutisia, (anche cùsta 'nventàia), ch'iàvu brevetà in tipo 'd letür müsical, c'às pudiva purtas a dréra, çiamà "Chippy", che 'ndrént l'ava na caterva 'd cansò c'às pudivu senti quandi ijü 'l vuriva. E stà vota, senza saveili, iàvu anticipà n'invensiò che na deşeng-na d'ani dopu 'l avreivu realişıa dabô: 'l letür MP3!

E chi da nui? a Valensa? Dato c'a 's credümma pü fûrb che i'àter, i çiularòt i sôn semp stàt a l'urden dal di, e spetàvu gnìnt 'l prìmm d'Avrì per fà e çiapài e, a voti, anche dulurüş. Àter che i pàss 'd carta tacà 'n 's là scheng-na. E anche i pü dişçiulà ogni tant i cascavu 'cmé i peier. S'à ti pensi bé, a çiulà la gént l'è gnìnt pô 'csì dificcel. Per avéi cunferma Basta vişàs, 'd quandi i merlu 's fàvu fa sù da Vanna Marchi crumpanda la crema clà fàva 'ndà şü la pansa ô, ai cucu, che ültmamént 's fàvu 'rfilà 'l pandoro firmà, pagandli 'l düppi 'd cùl c'âl variva.

T'al sa Dante che c'âl giva Chesterton şa pü 'd sént àni fà? "Che anche cù chi cràddu gnìnt 'n t'àl Signur, l'è gnìnt chi cràddu a niente, i cràddu a qualunque roba". E mi ai giönt che 'n cunfrònt ai credent, i credülò i siju ameno 'l düppi. Per avéi la prôva basta uardà 'l mônd di social network. Comunque Dante, da lündes, dàm da mént, stà 'tént a cùl c'à 't cüntu, fàt gnìnt çiulà, stà 'n campang-na.

'S sentümma pü anà.

“L Serbì”

Ciao Dante, t'è sàt che 'c l'è 'l serbì? No eh... tì 't cunosi bé 'mmà i piàt tuscà: La ribollita, 'l lampredotto, la panzanella, la schiacciata, la carn a la fiurenting-na, i cantucci, la meringata e chisà quanti ater specialità, ma 'l serbì no. Allora t'è spieg: 'l serbì l'è gnìnt in piàt, l'è l'ùsansa piemuntéisa d'anversà 'n pò 'd vè 'n 't l'amnèstra ô 'n t'in tond d'anilòt. Adès 'l serbì 's custümma quassì pù, ma na vòta, i vèg, 'l fàvu 'd svéns. 'M viş che quassì la fùssa na cerimonia, i bütavu 'n bişer 'd barbera 'ndrénta agli ültmi cūgiarà d'amnèstra ch'iàvu 'n t'èl tond e, i fàvu st'uperasiò, şgnicandsi l'òg cōn in suriş d'intèisa e 'd cumpiaçimént.

Quandi ch'ièra pçitt, quassì tūtti i dī 's mangiàva l'amnèstra, (la pastasùtta sàvu gnànch che 'c l'èra), ièra riş e faşò, pasta e faşò, amnèstrô, i sîş (cōi faşò), semper cundì cōn la cūddia d'èl pursé ô na crusta dal furmàg da gratà e, d'invern, 'n 't l'amnèstra, quàndi chi masàvu 'l pursé, 's bütava 'n vija dal tūtt ecesiunàl la piòta dal ghì, 'c l'amniva pròpi a tòi per fa 'l serbì. Ammà 'd ràr 's tiràva 'l còl a nà galing-na per fa 'l brô e, 'l sacrificissì, 's fàva quàndi quaidü 'n cà l'ava la frev, ô 'l stava gnìnt tant bé.

L'è 'mmà 'n t'èl festi 'd Nadàl che 'l serbì 'l fàvu cōn i'anilòt. A la preparasiò di “gôb”, (a parl semper d'anilòt èh, che a Valensa 's çiamu anche 'csì, gnìnt di giügadùr dla Juve) i partecipava quassì tūtt la famija e, 'n mèsa ai quassì tūtti, figürti s'è mancava mì. L'uperasiò l'amniva fàta 'csì: Tànt che iüng-na dàl dōni la tirava 'l sfuiò cōl musclì, n'atra la preparava i mügiàtt 'd carn 'd stüfà e n'atra 'ncura i quatava cōn n'ater fōi 'd pasta şgnicànda cōl ma i quadreti; 'l mé compito l'èra 'd fà curi 'l sprô, (la rutèla) per separài. Mincantànt 'l capitava che quaich “gôb”, amnü gnìnt tant bé, 'l finissa drìtt 'c mé 'n füş 'n 't là mé bucca; la scūşa (poch cunvincenta), l'èra cūlla 'd cuntrulà se i'andàvu bé 'd sà.

Finì l'uperasiò i'anilòt 's bütavu 'n s'in àss a sūgà e ripuşà per na nôt; 'l 'ündmà, da dişnà, dopu avéi fàt cōşi, na part, l'amniva cunservaia per 'l nonno, ('l doni i sàvu bé da che pé c'èl supàva) perchè, dopu avéini spuvrà 'n pàra 'd tond 'd cūi cundì cōn la bagna 'd stüfà, i cundiva cōn in bişer 'd barbera. Adès l'acustamént vè e amnèstra 'l rişulta 'n pò rüvved, se gnìnt adiritūra peşant (almeno per 'l mé stōmi); ültmamént a sōn 'mnü 'n pò şmorbi, 'm piàş pù a plücà che mangià. Ma s'è péns al fritüri 'd cavalàtti al post 'd là rustisàng-na e la carn cultivàia 'n laburatori 'nvéce dal sutfilàtt, chi vurrişu fam mangià da chi quaich àni, forse l'è mei turnà a la pasta e faşò cundija cōn la cūddia, e pô fà 'l serbì.

A meno che a vadu gnìnt a Firenze a fàs dù bèli fiurenting-ni. Ma perchè 't fà sa fàçia, Dante che t'è capì. M'anténd cūlli chi fan a “l'Enoteca Pinchiorri” ô a la “Buca dell'Orafo”, gnìnt cūlli chi spasiggiu a le “Cascine”.

Dai, admà l'è sàba, t'anvid a cà mija; la dōna la fà 'l buji cōl bagnàtt (cùl vérd). Ah şmentiàva, s'at vèni, stà gnìnt lì a purtà 'l bucàtt di fiür 'cmé l'atra vòta, portmi quàich fatta 'd finocchiona, 'c l'è 'n mügg 'd témp c'èl la sàg pù.

'T spét, adiü

Bidì 'l lòch

A valensa, 'cmè i'ô şà cüntà 'n 't l'àtra cüntùlla, la gènt 's cuncìva tràvers 'l stradinòm e, dal vòti, 'cmé 'l caso 'n questiò, i'è capità ch'in füssa dui cùn 'l medeşem. l'era "Bidì", Luigi Capra, cl'ava la salümerija lòngh la cuntragrànda 'n facia 'l Teàter e l'ater, "Bidì 'l lòch", Angelo Torra, c'al stàva a Munsücatt. E perché 'l çiamàvu Bidì 'l lòch? Adès Dante, t'al cünt.

Torra, quandi cà i'è tucà 'ndà a fà 'l suldà, l'era tèmp 'd guèra, e 'l àn mandà 'n Albanija. Lù, per gnìnt lasà la pèl ai pé dal Montenegro, l'à cmensipià a fà 'l lòch, e 'l lucàdi ai i'è fàti talmènt bé c'à i'àn credü c'al füssa dabò sturnigià e 'l àn mandà a cà; dopu 'n para 'd mèiş pasà al manicòm 'd Lesàndria, l'è turnà tranquill a Valensa.

Secònd mì, l'era pü 'n santür che tanti àter; sì, ogni tant i şlitàva la frisiò, ma forse 'l fàva pü per giüstificà 'l sò stradinòm che per àter. 'L cetàva i schèrs e l'era 'd bòn caràter. La duminica matì l'amnìva al Bar Achille, 'l ligàva 'l barbuncì biànch tàca 'l termusifò e 's bütàva a giügà 'l biliàrd, pùlla ô gurisiàng-na. Nà vòta 'l "Lodo", (Lodovico Brenna), 'c l'ava 'n negòsi 'd mubìlia lì 'vşı, tant che Bidì l'era 'mpgnà 'n 't nà partija, l'è 'ndàt a trà fòra 'n barbuncì fint, 'n s'al rôvi, 'c l'ava 'n vedrìng-na, medeşem al sò e 'l l'à scambià, purtàda cùl vùv 'n t'in àtra stànsa.

Finì 'd giügà, Bidì l'à brancà 'l guinzaglio e l'à tirà senza uardà. Peng-na clà sentü 'l burdèl dal rôvi s'è girà e 'vdìnda 'l ca rèid, l'à fàt in salt 'ndrèra tacànda ('cmé 'l solet) a cristunà. Cùl dì, cràd l'aba batü 'l record 'd "Barnàt", 'l pü gràn bestemiatur 'd Valensa. (Barnàt l'era i'ü c'al bestemiàva anche per conto terzi).

'N täl 1954 i'ava fàt stampà, da là tipugrafija Prati 'd Sansalvadùr, dagli eticatti medeşmì a cùlli cà i'è 'n sàl butegli dla mineràl, giàldi, vistùşi cùn scrìt: Acqua minerale "Ferraris e Brenna", fànda cràddi che 'l "Marchi" Ferraris e 'l "Lodo", i'eisu creà n'aşìenda per 'mbuteglià l'acqua dlà funtàng-na dal Reşinò. I dui, i'avu là tèra lì 'vşı, pròpi 'cmé Bidì.

In sàba la sira, cùn L'Achille, i'ümma scambià gli eticatti dal butegli dlà S. Pellegrino, cùn 'l nostri e, 'l lündmà, 'l pü bèl café 'd Valensa l'ava 'l bancò tapisà 'd giàld. La duminica matì, quàndi 'l café l'era pì 'd gènt, l'Achille peng-na clà vüst rivà Bidì i'è fàt vaddi la nuvità, pô, fàndjì sagià l'acqua, per piàl 'n gir, i'è çiamà: Ma l'acqua dal Reşinò, prìmma 'd rivà dal Marchi ô däl Lodo, la pasli gnìnt 'n s'al tò? 'T pudivi fàla tì.

'L eisa mài ditt. Stà vòta, 'n mèşa 'l solet ruşàri 'd sacramèntu, l'à cmensipià a minaçià chisà quài terìbbel pravedimènt cl'avrèiva pià per fàs 'l sò raşò.

'L medeşem schèrs dlà mineràl, 'l l'ò fàt 'nsèma a Mario Vignolo, anche a Teresio Cassano, papà dal Sergio, ('l noster sindech), 'c l'ava anche lü dla tèra dal pàrt dal Reşinò. In dì 's sümma preşentà 'n t'al sò üfissi cùn dui butegli dlà mineràl farlòca, cüntàndji che 'nche lü s'era fàt çiulà dal Marchi e 'l Lodo.

Lì 'l giògh, pürtròp, l'è dūrà pòch. Cassà, che quandi l'era sùt presiò 'l tartaiàva, 'n st'ucaşìò, 'ndò 'l rischiava 'd pasà per na çìùlla, l'à tacà 'mnì rùss 'cmè 'n gratacù, e pô, i'è pü surti 'l paroli. Allùra, prìmma chì piéisa n'asidènt, 's sümma şgagià a spiegài (rìdìnda), cl'era 'n schèrs e che, l'acqua dal Reşinò 'l pudiva bèivla tranquill quandi 'l vurìva.

Adiü.

'Ncùra Bidì

Perché 'ncura Bidì? dù smàng-ni fà, i'ò cüntà 'n pàra 'd schèrs fàt a lü e, 'm sòn vişà 'd tanti àter vicendi. Ecco Dante perché 'ncô a tûrn a scrivi 'd lü.

Chi a Valensa, i'era anche n'ater sugèt cl'ava 'l medèsem nòm; 'l vendìva la stofa 'n via Lega Lombarda, ma 'l cuntràri dal "lòch", 'l giva 'mmà di bùru, dal vacàdi. Per dāt n'idea 'd che fòrsa 'c l'era, sènt che c'āl giva: "'N t'āl negòsi i'ò dal "catastrofi 'd stòfa". Ôpûra, quādi l'ā 'nvidā n'āmīşa 'n tlā sò cā 'n campagna a vāddi "'l mé pescherèccio fiurì". E 'ncûra: l'ô fāt fā 'n pùss, per avéji l'acqua d'estā, quādi "il fosso sarā prosciutto". Vā bé, sarùmma la parentesi, turnùmma a cùll c'āl çiamāvu "lòch".

A Bidì, i piaşiva 'ndā a pescā 'l savàtti". Nā vòta chi èra la frija, l'è 'ndāt 'n t'āl "Rivari" e, truā 'l "mulènt" giüst sùtta 'n "stracòl" (rapida del fiume), l'ā piasā, dopu na serie 'd manôvri, 'l barcè, cōn 'l "grīşô" (rete di quattro metri di lato) 'nsimma, e s'è 'nviarā a pescā, (semper cumpagnā dal barbuncì biānch). Dòp pū d'in ùra, l'ā cmensipiā a çiapā 'l prīmmi. 'L savàtti, i sòn difficili da pescā, al pū pçitt burdèl i sparissu.

Quaidü, cùl dī 'llā savü e, l'è 'mnü a fā la spīja. Mì, finì 'd travaia, i'ò mulā i fèr e sòn andāt 'd vulāda a Caşāl, a piā n'aereo a l'Aeroclub. 'N cùl periodo, (1963) i'āva şā 'l brevèt da pilota. Peng-na dopu avèi survulā 'l pōnt 'd fèr, i'ò cmensipiā a vulā bās e, quādi 'l l'ô vüst sùtta 'l "Castè", planāda senza dā mutûr i sòn rivā a tîr e, 'd cùlp, dāda manātta a l'ültem mumènt, sòn pasā cōn gli āli 'n verticāl trà lü e la spōnda dal rivārì, rāşentāda 'l barcè. Dāl burdèl impruviş, 'l barbuncì, s'è trāt 'ndrènta a Po e Bidì, per çiapāl prīmma che la curènt 'l purtèisa vija, l'ā 'nversā grīşô e redì, cōn tūtti i pās cl'ava 'ndrént.

Dopu avèi survulā 'l barcè 'n pàra 'd vòti per vāddi 'l cunseguènsi e, vüst che, a pàrt 'l spavént, i'āva fāt mija d'āter darüş, 'llô salütā sbatīnda gli āli e sòn turnā 'ndrèra, (senza pudì senti 'l benedisiô c'ām mandāva). Quādi 'nvèrs sira, sòn rivā al bar Achille per senti i cumènt, i'èru tūtti 'd fōra chī ridīvu, Bidì medèsem l'āva şā cüntā 'l dişāster c'ā i'āva cumbinā.

Dāl vòti, 'n t'āl café, i capitāva che peng-na dòp dişnā, a quaidü, i tachèisa la gnògna; 'n valensā 's diş (i'andāva 'l cōr a prēs) 'n sustānsa, s'andrumentāva. All'ùra 's piāva 'l cabarāt 'd metāl dal "Medeo" ('l cameré) e, fānda finta 'd strabücā, 's tirāva 'n tèra: Ciānn. In burdèl talmènt fòrt, che 'l povròm, sà şvigiāva 'd cùlp, cōl cōr 'n gùla, 'n mèşa 'l ridādī dī amīş.

Nā duminica i'è tucā a Bidì. Setā 'd fōra dal café 'd l'Achille, (semper cōn 'l cagnulì 'vşì), l'ā tacā a parplā i'ôgg e, quaidü, (mì), i'ā fāt 'l giügàtt dal cabarāt. Dal cùlp, lü l'è cascā şü da là cadrèga e 'l cagnulì, dal spavént, l'è scapā vija. Serca dā chī, cerca dā là, l'era sparì. Per futüng-na, dòpu pū d'in ùra 'll'ùmma truā, tūtt tramlànt, 'n 't là cùrt dal "Brüsch" (Bonafede), lì 'vşì.

Pensàndjì 'nsimma, sòn sicûr che Bidì 'm vurissa bé, s'è mai nisā nā vòta; al cuntràri dāl barbuncì che 'nvèce..., bütréiva gnìnt la mà 'n s'āl fôgh. Adiü.

Callisto Brontoloni (Galing-na) Missione spazio

Galing-na 'l stà 'mnìnda sùrd, l'è 'n cà quandi c'âl sént di cùlp, tùn tùn; credìnda chi siju 'l campang-ni 'l drôba la fnestra e 'l çïama: Chi ch'ijè mort? ma 'n slà strà i'è 'nçiù, 'mmà 'llùra 's nantàia chi stàn batìnda a la porta. La dònna la và a drubì e 's trôva dadnà dui om ben vistì, "Desiderate"? "Conferire con il signòr Callisto Brontoloni". Ferire Callisto? Che clà cumbinà stà vòta? Ma no signora, conferire vuol dire parlare con lui, però vorremmo farlo in privato. Ah... 's l'è 'csi, prego, accomodatevi. CALLISTOOO, 't sercu.

Galing-na 'l riva e la dònna s'in và, però s'a scônd 'n t'âl curidùr per senti si dui che chi vòru, ('s pô gnìnt lasà 'n pover surdò da sùl côn di furesté). Cùl clà sent i'è da gnìnt cràddi, i parlu dal prugètt Starlink. L'è 'n prugètt dal miliardàri Elon Musk c'âl prevàd 'd bütà 'n orbita tûrn a la tèra migliaia 'd satelliti, perché 'l vô rivà a avèini 12.000 per svilüpà 'l trasmisiô via internet; ma 'mbşogna mandà 'n orbita gènt c'â 's n'antenda; lü che 'd mesté là fàt 'l tulè e, 'd tübu 'n capìss, 'l casca pròpi a faşò, ma 'mbsò fà prastu e rivà primma di cinèiş... Dop clà şguminà la bānda dal vî brüşch, (cùl fàt cōl bastō), l'ā dimustrā d'ēsī i'ü şvigg. Lū 'l stā pū 'n tlā pēl, 'l sarēisa d'acordi, ma pō i vèn 'n mént la questiō c'âl turmenta, 'l meteorismo; la navicēla l'è pcitta, e stā la 'ndrènt cōn di āter la vèn sçiasia. Ma quai āter Callisto, l'ā 'ndrènt t'è 'mmà tì e nā sūmmia; Ma mi che c'ā dev fa? 'T devi uardā 'l monitor e spetà gl'istrüsiō. Ah bé, 's l'è 'csi, 'llùra...

L'esercitaciō l'acmensa. La sūmmia l'è 'n fenomeno, la pèrd gnìnt in cùlp; luce giàlda, la şbāsa la leva giàlda; luce verda, la visca i retrorazzi; luce bleu, l'andrişsa la capsula, (l'ā capì tūtt al vōl). Per lü 'nvece 'l'impāgn l'è fācel, quāndi 's viscrā la luce rūsşa 'l dev sbasā la leva clā dadnā e leşi gli üstrüsiō 'd cùl c'âl dēv fa; pū facel che 'csi.

Cribbiu però i'è 'n prublema, tūtti i cmānd e 'l levi i fān per cūi chī drōbu la mā dritta, mi c'ā sōn mansì, 'cmè c'ā fās? E i ven 'n mēnt 'd quāndi, d'estā, l'andava a fa servissi al cursi 'd l'ANPI Sport, c'âl duviva purtās la bandiering-na da cà (cūlla per i mansì), sednò l'avreiva şbandierà 'l cuntrāri. Callisto adēs vā gnìnt a cercā dal bāli, 'l levi i farūmma sbasā dā la sūmmia.

'L dī l'è rivā. Peng-na rivā 'n orbita la sūmmia l'ā 'n mügg 'd robī da fā, la salta da 'n cmānd a n'āter. 'L luce 's vīscu 'mmà per lēi: giàlda, verda, bleu e, per lü agnint. Galing-na, cōl mā dré la schèng-na 'l uārda 'd fōra dal fnestrì cercānda quaicōs d'interesānt da pudì cūntā quāndi 'l turnrà a Valensa. 'D valensā c'ā i'ān vulā 'n si aerei in è stāt in mügg, cmensipiānda dal Cinì (Ferrarassa), ma māi 'csi 'n 's l'ālt. Gli urī i pāsū e 'l luce 's vīscu 'mmà per la sūmmia, per lü niente. 'Nvers sīra, stūff, 'l çïāma la başe: E 'llùrā, a mī quāndi 'm tūcca? I rispōndu sūbbet: Tenti prōnt.

Difatti peng-na primma 'd seng-na 's visca finalmènt la luce rūsşa, stā vòta i tucca finalmént a lü, 'n s'āl schermo i ven fōra gl'istrüsiō: Vistī 'd dāi dā mangiā a là sūmmia ma 'm racumānd, s'āt vōri turnā 'ndrèra 'ntrègh, tucca gnìnt d'āter. L'ā gnānch finī 'd lēşi c'āl sènt in grān cùlp e na luce viulènta i fa fā 'n sāt dal spavént e 'l pensa, stā vòta ai sūmma. No, l'è gnìnt cul c'āl pensa, l'è la dona clā drubì la fnestra e lü 's trôva setā 'n s'āl lét tūtt sudā cōn 'l sù chi bāt 'n slā façia. Callisto şvigtī, i sōn deş'urī, 's pô savéi che t'ā 'bvü iersira?

Porca püt... 'l sugnāva. Ma no..., 'n para 'd bianchì... (deş), pütost la sarā la tò püvrünā 'cmè restāia 'n s'āl stomi, t'āl sà, a la sīra... - Eh... la püvrünā, Callisto, vāgla a cūntā a n'āter.

Cappuccino e Maruchi

At alsü Dante, 'ndô chi àn 'nventà 'l "Cappuccino"? I dìşu a Vienna, 'n t'âl 1683. Quand i türch 'd Mustafa Pascià, chi asediàvu Vienna, a si sôn çiapài dà la cavalerija pulàca cmandàia da Giovanni Sobieski e, i sôn duvü scapà per gnìnt lasài la pèl; i'àn duvü lasà tutt cùl chi àvu 'n t'âl mà dal nemîş. 'N t'âl tendi abandonài, i vincitür, tra gli àter robi i'àn truà di sàch pì 'd grang-ni neiri che, lì per lì, i credìvu c'âl füssa mangim per i camèl e, gnìnt savìnda che fàn, 'l la regalù a i'ü di fiòi chi fàvu la stafàtta cùn cùl fôra 'd Vienna. L'era café, ma lùr 'l sàvu gnìnt; 'l café 'l cuncìvu 'ncura gnìnt.

Fàt bùji 'l gràng-ni, i'amniva fôra 'n brô scür, che per pudì beivli i duvivü giuntai 'd l'amé, ma anche 'csì 's fàva fadija a mandal şü. In dî, dadnà 'l negòsi dal fiô 'n questiô, che 'ntànt l'ava cmensipià a vendli (l'ava 'l sens di afàri), i'àn 'nvidà 'l frà cappuccino Marco d'Aviano, per fai sagià la nuvità. Marco d'Aviano, gràn mediatür, l'era l'invia dal Papa; cul 'c l'ava bütà d'acordi tutt i cristià côntra i türch. Anche lü, fànda fadija a beivli, 's l'è fat şlungà cùn 'n po 'd làt, 'csì la brudàia l'à piàt 'l culür dlà tonaca dal frà. Da cul dî, 'l làt cùn 'l café, a Vienna, i'àn 'cmensipià a çiamàl "Cappuccino", 'n sò unür.

I'ü di pastisè dal pòst, 'ntànt, per pià per al cù i türch, l'ava creà di dùs fàt a curnàt, chi smijàvu a la mèşa lüng-na dlà sò bandiera, da Puçià 'n t'âl cappuccino. I fransèiş àni dopu, avreivu dat 'l nòm 'd "Croissant", (c'âl cràss, 'cmè la mèşa lüng-na). A Vienna 'l sàvu gnìnt, ma 'n t'âl 1683, i'avu 'nventà la culasiô c'à fümma 'ncura adès.

E 'l "Maruchi" da 'ndô c'âl salta fôra? Stà vòta giügùmma 'n cà. Dà Lesandria. La sò storia l'è curiuşa, 'l nòm, l'a niente a che fà cùn 'l Maròch, la nasiô africàng-na, anche s'âl pô smijà strano, ma l'è ligàia 'nvece al sò culür.

Al bar Carpano, 'n corso Cento Cannoni, dadnà a là fabrica 'd Bursali, temp fa, i servìvu nà specie 'd "cappuccino" 'n 't nà tasàtta 'd véder, magiaia cùn ciculàta e nà spuvrà 'd cacao 'n slà sçiümma dal làt. Na delisia. In dî, i'ü di uperài, tant c'âl fàva culasiô, uardànda 'l culür, l'è 'mnü fôra cùn 's t espresiô: "Uàrda, l'à 'l culur dal maruchèn". 'L maruchì, per cùj chi fàn i capè, l'è cùlla strisia 'd pèl chi bütta 'ndrènt per tenjì 'n furma e per gnìnt che 'l sùdür dla testa 'l pôsa ôñşli. 'Csì, da cùl dî, 'l pcìt "cappuccino" l'à piàt 'l nòm dlà striscia 'd pèl.

Per in pò 'd témp, 'l àn fàt 'mma dal noster pàrt, pô pianpianì l'à piàt pé, prìmma 'n t'âl circundari, e pô, 'n t'âl rest d'Italia. Però pochi i sôn bô a fàl 'cmé c'às dèv. Tanti, tròpi (chi sôn gnìnt bô a fa 'l so mesté), urdinànda 'n maruchì, 't portu 'n café cùn 'nsimma la sçiümma dal làt, e quaidü, adiritüra (senza vergogna), 'l çiamà s'at vôi anche il cacao.

'L cacao 'n s'âl maruchì l'è ubligatòri, ràsa 'd gnurànt, 'cmè la ciculàta 'n s'âl fônd dal biçèr, sednò l'è gnìnt 'n maruchì, l'è 'mmà làt e café. E l'è gnìnt finija chì. Pensa Dante, che a Leini, 'vşì a Türi, 'i'è 'n bar 'ndò 'l fàn 'n vint manèri diversi; adiritüra a la menta!

A senti 's ròbi 'm vèn 'l mà chi şmangiu. I masrèiva.

Adiü.

Carlo Noè

Ciao Dante, m'àn ditt che l'ater saba a t'àn vüst a la stasiò c'at piavi 'l treno. 'S pô savéji 'ndô t'andavi? 'T scapavi da Valensa?

Ma no Giovanni, sôn andàt a Chivàs a truà i'ü di pü grànd valensà chi sija mài stàt: Carlo Noè. Per la verità l'era nasü al Bosli, ma dato cl'ava stüdià a Valensa 'l àn fàt pasà per valensà. Dù di prìmma, ('l di di mòrt), sôn andàt a truàl al simitèri 'd Valensa e, saba, cl'era San Carlu, sôn andàt a Chivàs, dadnà al sô munüment a fà i'augüri e scambià côn lü du paroli.

Certo clè restà mäl a vaddi che, al post di valensà, s'è vişà 'd lü 'n tuscà. Da rèst, 'm giva, l'è 'l desti di òm, dop tanti àni, èsi şmentià. La magiür part 'd cù chi stàn a Valensa i sà gnànch chì clè, anche s'è i'è na scòla e na strà chi portu 'l sò nòm. Lü, che 'n t'äl 1859 l'ava salvà 'l cü al re Carlo Alberto 'd Savoia e a tutt al regno, fermanda i'austriech dal generäl Gyulai chi marçiàvu vèrs Türi, alagànda la piang-na 'd Versé 'n 't là secònda guèra d' indipendensa. Lü, cl'ava ricevü 'n mügg d'unurificènsi, 'cmé la crüş 'd Cavaier, pô d'Üficiäl e a la fi 'd Cumendatür 'd l'urden Maurisià; e 'c l'era stàt fàt Cavaier anche 'n Spaga e socciu unuràri 'd l'Academia di Georgofili 'd Firenze.

Pensa che Cavour, 'n t'äl sò intervént al Parlamént Subalpì dal 22 giügñ 1860 l'à ditt, parlànda 'd Carlo Noè: "Mi si permetta di parlare di questo fatto che onora altamente il nostro Paese: di questo avvenimento, mi sia lecito il dirlo, non si è tenuto conto abbastanza; se fosse accaduto in altri paesi se ne sarebbe parlato molto di più, e l'impressione all'estero ne sarebbe stata più viva. E invero, o signori, se coll'incendio della città di Mosca l'impero russo ha potuto respingere l'invasione francese, io credo che noi possiamo affermare che mercé l'allagamento dell'intera provincia Vercellese, noi abbiamo impedito all'invasione austriaca di estendersi fino alla capitale (Türi). Senza questa risoluzione arditamente ordinata dal Governo e mirabilmente eseguita dal distintissimo Ingegnere Cavalier Noè certamente questa sala medesima sarebbe stata profanata dalle armi straniere". A lèşi 's paroli 'm vèn la pèl d'oca.

Ma l'è gnìnt finija, cunsidera che cl'à fàt d'äter. Basta lèşi la storia dal Canale Cavour, c'al pàsa fina sùtta al Seşia, 'l spariss sùtt tèra e 'l vèn fôra 'n mèşa ai bòsch da l'àtra pàrt. Robi da gnìnt cràddi. Lü sì cl'era n'ingeniè côn i barbiş, gnìnt 'cmé cù d'adès chi sôn gnànch bô a fa la pendènsa di sutpasàgi, tànt che quandi 's pasa 's lassa mèşa machina 'n tèra.

Parlànda dal pü e dal menu 'd Valensa, m'à cüntà c'as vişà 'd tì, che l'ültma vota c'à t'è 'ndàt a truàl 't vurìvi mandà vija i püviò chi stavu cagàndji 'n testa. 'L ridìva, perché lü ormai l'è abituà e pô, cù däl cumü 'd Chivàs, mincantànt, i pàsu côn la pômpa a dà na lavà a là testa e al paltò.

Mì stà situaciò 'l là cunòs bé, côn tütti i munüment c'à m'àn fàt 'n gìr per 'l mônd, figürti s'äl sô gnìnt. La questiò di püviò chi càgu 'n testa al statui però per certi persunàgi la vèn comica; pija Bursali (custa l'è dabò gròsa), cùl di capè, a Pséi 'ndô cl'è nasü, i'àn fàt in munüment dadnà al municipio, senza 'l capè. Propi lü, 'l pü famùş caplè dal mônd, l'è là, 'mpé, senza gnànca na bartùlla 'n testa, c'äl spéta rasegnà che i püviò i fàsu la festa. Pensa tì...

Grazie Dante per la testimoniansa.

'T salüt, 's sentümma n'àtra smàng-na.

Carvà

Al mé car Dante, finalmént i'è finì anche genàr, a sô gnînt sa t'è i'ü tra cùji süperstisiùş chi cràddu a tütta 'l bàli chi cüntu 'n gir (e adès in cüntu veramént tropi); per eșempi l'ültma: 'l "Blue Monday". 'L di pü trist e malinconic 'd l'àni; I dişu che la scarsità 'd luce dal sù e la mancansa 'd sold, 'l ters lundes 'd genàr 'l saréiva 'l di menu supurtabel per chi clè şù 'd canàtta. Cüntùlla? Verità? A mì 'm smîja na bàla, chi c'àl sa! Forse 'l sarà 'csì 'n gir per 'l mônd, però a èsi sincer 't devi ricunosi che a genàr, chî a Valensa, tra 'l giurnà pü cûrti e la nebia 'n pò 'd malincuniĵa 's sént.

Pô, i di dlà merla m'an dat 'l culp 'd gràsia. E adès côn febràr, anche s'al fà 'ncûra fràd, 'l giurnà sa şlôngu, a Po i cmènsa a pasà i cricàt e n'àtra smang-na i rîva anche 'l "Carvà".

Ecco "Carvà", ma d'andô clà riva la festa pü lòca 'd l'àni? Quandî 's festègia? Perché la cambîja semper la data? Per che mutiv la gént 's bûtta la bavàtta? (Per i'ümlî Giuseppe e Gabriele la bavàtta l'è la "maschera").

La storia, t'àl sà anche tî, la diş 'c l'è na festa ligàia a epuchi antichi, quandî la religiô l'era cùlla pagang-na, e l'è la versiô muderna di Saturnali' d la Rumma antica e dal festività dal témp di greci. Şà allura, 'n t'is celebrasiô, la gént 's lasàva 'ndà a schersà e giügà, perché na vòta l'àni, l'era pàta a tütta da i nümmer, ma finì i festegiamént, la severità, 'l rigùr, ma prîmma 'd tütt l'urden, i turnavu a detà lèg 'n tlà pupulasiô. Gnînt 'cmé adès c'à l'è carvà tütta i di.

La parola la deriva dal latî "carnem levare" eliminà la carn, perché dop l'ültem di 'd carvà ('l martes gràss), 'nçiü 'l pudiva pü mangià la carn; e i'è stàt in témp che s'at tupava 'l prèv, anche 'mmà a sagiàla, 't la bagnàvi mola. E carvà, ogni àni 'l casca 'n 't nà data diversa per vîja dla Pasqua, clà vén sés smang-ni dopu. 'Mmà i milanèiş, côn 'l "rito ambrosiano", i cménsu la Quareişma gnînt al mercur, ma la duminica chi vén, 'csì la festa la dūra quàter di 'd pü.

Per la questiô dal bavàtti, 'cmé c'àl cüntava Apuleio, 'l travestimént 's fàva 'n unûr dlà dea egisiang-na lside, (ôh, Apuleio l'era propi fiss côn stà lside), 'ndô la gént l'andava 'n gir mascheraia. E 's mascheràvu şà fin dai témp 'd Babilonia, quândî i fàvu sfilà di caràtt côn 'nsîmma dal figûri chi rapreşentavu la lüng-na, 'l sù e la creasiô dal mônd. L'intensiô, a la fi dlà fera, l'era 'l tentativ 'd ribaltà la realtà côn la fantaşija, e 'l travestimént 'l serviva a fà smijà, per na smang-na, cùl che pürtròp la gént l'era gnînt.

Şa ai tò témp, 'n t'àl Medioevo, anche 'l scemo dal paîş, a carvà, 'l pudiva bûtàs na curông-na 'n testa e fà finta d'èsi 'n re, fànda ridi tütta. Adès 'nvece l'è 'l cuntrari, i re c'as bûtta la curông-na 'n testa (anche quândî l'è gnînt carvà), i sôn lur a fà ridi tütta e fa la figûra d'al scemo. E 'l mônd 'l di d'incô, ormai 'l vâ 'csì 'l mé car Dante, l'è carvà tütta i di e i'è tropa gént clà fà dal tütt per smijà cùl chi sôn gnînt, (anche senza la bavàtta pürtròp).

Pô i'è cùl brütt 'cmé tî che 'nvece là bavàtta 'l avreivu damsté dabô tütta i di; a t'àl dîgh senza uféişa eh..., ma côn la canàpia c'à t'at trôvi..., per cunsulàt a pôs dît che chi a Valensa in è i'ü pü brütt che tî, 'l smîja 'mpusibbel ma l'è 'csì. Sa t'àm cràddi gnînt, basta c'at vadi a fa culasiô da McDonald's na matî prîmma d'al nôv ûri e 't pôri vaddli côi tò ôgg.

Dài, t'al sa c'àm piàş schersà. 'Dmà dopdişnà spétmi 'n piàsa, c'àndümma 'nsèma a sérni dùi bèi travestimént a l'ültma moda, cùlla 'd "Darth Maul", c'al la fà 'l fijô d'in mé amiş 'd Valensa per mì, e cùlla 'd l'eroe dal mumént "Fleximan" per tî; farümma 'n figürô.

p. s. Dùi sacàtt 'd coriandoli ai i'ô şà piàt mì. 'T salût.

Ciao Danilo,

't scrìv 'n dialàtt cùl c'là d'itt 'n cèsa stà matì, al tò fùneràl, 'l noster amìs giurnalìsta Franco Bocca. 'L so paroli i sòn 'l nostri.

T'àl scrìv 'n dialàtt perché, mi e tì, 's sùmma mai parlà na vòta 'n italià.

Nui dal ciclişmo a sàvu da tèmp che 'l tò cundisiô 'd salùt i'èru gnìnt bōng-ni. Ma ogni vòta c'às g'iva "stà vòta Danilo 'l stà propi màl", la duminica dopu t'avdivu 'n pé 'n 's l'ammiraglia dal Diretùr 'd cursa, cōn la bandàng-na 'n testa e 'l sūflì 'n bùcca, prōnt a dirigi n'àtra cursa cōn 'l bōn sēs e l'auturevulàssa 'd sēmp. 'Nciù 'l pensàva che 'n d' t'in fūssi 'ndàt dabō.

Pūrtrōp cùl d' l'è rivà 'ncō, a Pséi, e sùmma mnü 'n tanti per rendi umàgi a tì, ca t'à cumbatü cōn dignità fina a l'ültem d'ì, e pō strēndsi a cùl dlà tò famija, chi devu èsì urgugliùş 'd cunstatà da quànt bé e quànt rispèt t'èri circundà.

l'ùmma savü ca ta t'èri rassegnà amma quandi i dutùr a t'àn d'itt c'a i'èra pū mija 'd cūri per iūtàt a cumbàti la malatija. Da cùl mumént t'à spetà la fì cōn na lūcidità e 'n curàgi dişarmànt. T'è stàt 'n grànd òm, fina a l'ültem d'ì dlà tò vitta.

Cōn tì, s'in và l'ültem di gràn Diretùr 'd Cursa. T'è stàt i'ü c'là dàt al ciclişmo 'n generàl, e a là tò "Ciclistica" 'n particulàr, pū 'd quànt dal ciclişmo ti t'abi ricevü. Danilo, nùl 't şmentiùmma gnìnt.

'T ringrasiùmma per 'l doti 'd gentilassa, 'd curetàssa e 'd dispunibilità, chi sòn sēmp stàt 'l sàgn d'istintiv dal tò carater e dlà tò persunalità. E che i mancheràn tantissem.

Ciao Danilo, e grazie 'd l'amicissia ca t'è stàt bō a regalà a tütta nùl.

Apséi, 7 giüg'n 2022

Çiucatè e non

T'âl sàt Dante, tànt temp fa, certi sugètt valensà i sôn amnü famùş anche sa i'èru 'mmà di habituè d'usteriji, che a Valensa in èra 'n mügg; 'l pü famùşi i'èru cùlli 'd Bugì, Piccioni e Rigò, pü tanti àtri c'âm viş pü 'l nòm. Persunàgi incredìbbel, fantastech.

Anche tra i çiucatè i'èra dal gerarchiji. 'L "leader" l'èra Caçiuela. Prufesiò "tulè", l' nümmer i'ü. Tittul cunquistà 'n Piàsa Italia la sira clà pisà 'n s'âl brai a 'n carabiniè tànt chi cuntrulàva i ducümént. L'è stàt 'l çiucch pü simpatech dal mònd; inventür dlà smamg-na cürta, (ancür prìmma chi riveisa Bertinotti e Cossutta). 'L cmensipiàva a travaia 'l martes, ('l lundes l'èra rişervà a şmalti 'l ciucchi c'al piàva 'l sàba e la duminica). 'L di clè rabatà şù d'àn si cùp, dopu cl'ava piàt na sümnia extra, s'è gnànch fàt in sfriş, (quàndi 's diş ca i'è 'l Signür di çiucch). E quandi 's né 'ndàt dabò, là lasà 'n vôi teribbel 'n t'âl piòli, e tanti distileriji ijàn duvü taià 'l i'uri 'd travaj.

Pò i'èra i "big": 'L "Perì", 'l "Begò" e la "Mèşa".

'L Perì, da manimà c'âl şügàva deşeng-ni 'd biçer 'd barbera, i cumpagnàva cò la medeşma fraşe 'd rito, "che culür fiòi". L'ava 'n dènt sul, propi 'n mēş la bûcca, 'cmè 'n pilòt spartitraffico. La sigàla da na pàrt e nà cicca şmorta 'd sigàla dà l'àtra. La cicca, (ca sa sçiaràva gnìnt da 'd fôra), la serviva a eliminà 'l risucchio dal lavri quandi 'l "tiràva" 'n 't là sigàla.

Sensa cumpensasiò, 'l sarèiva gnìnt stàt bô a fümà. S'èra 'nventà nà proteşi d'alto livèl clà mai avü 'nçiün rigèt, e 'csì, 'l riüsciva a fümà e 'l cicà 'n t'âl medeşem tèmp. Uarda che testa fing-na; l'ava anticipà l'èra di trapiànt.

'L Begò. L'èra sòp, e l'ava anche na spala pü alta 'd l'àtra, 'n manera che quandi 'l caminàva, 'l bràs drìtt, i pendiva dadnà 'cmè 'n stràs stendü dopu l'arsija. L'è stàt i'ü di sucialista dlà prìmma ura. Sòcciu fundatür storech dal partì, 'n t'âl prim diretiv i'àn dāt l'incarech 'd Cassiè. La smijàva fàta. 'Nvece, 'cmè clà catà sù i sold dal tessere da versà 'n s'âl cünt dal partì, s'è 'nfilà 'ndrènt n'usterija e, 'n 't nà sira, s'è fat fôra 'l teseramént 'd l'ani. Ormai spütanà, i'àn dāt pü mija d'incarech, l'è finì la cariera 'n t'âl partì 'cmè portabandiera. L'ava inaugurà n'andeira clè dūràia fina a pochi àni fà.

La Mèşa. 'L çiamàvu 'csì, (la metà) perché l'èra la metà 'd tütt d'in òm nurmàl, 'cmè statüra, servèla e per i mēş litter fàt fôra, prìmma e dōp seng-na. Alt 'cmè 'n taburàtt, per dās dagli arji e impurtànsa, 'l caminàva per la strà cò la bràs largh 'cmè i cow boy. Sbrüfò e cüntabàli, l'è finì la cariera cò l'ültma impreişa ch'iè custàia 'l pacàtt. L'è stàta quāndi l'è vursü bāti 'l record 'd "Carlin Bâç": trentasèt secònd sut'acqua. Sì 'l record 'l l'è batü, ma quāndi 'l àn trāt fôra l'èra mòrt. Gnìnt 'cmè Olga e i sò serpènt.

Carlì 'n Bâç, detentur dāl record precedènt, l'èra gnìnt in çiucatè. Caçiadür e pescadür 'd prufesiò, quandi i'àn cmensipià a çiüfi 'n t'âl barachi a Po, e là truà 'l cadnàs fursà dlà sùua, s'è 'nventà n'antifurto. L'ünnech fünsiunànt 'ncùra adès.

L'è fisà 'n 's la taula na spingarda cò la càna püntaia drìtt vers l'entrata, cò nà corda ligàia al grilàtt e a la maniggia 'd la porta, 'n manèra che drubìnda, senza dişinescà primma la macanìcca, 'l làder 's sareiva çiapà nà canunà 'n s'âl bàli. Da cùl di, 'cmè ch'iè 'n dāt 'n gìr la vùş 'd l'antifurto, i'àn pü gratà 'nçiüng-na baraca.

Àter temp Dante; adès s'at riva di làder 'n cà, spera chi strabüccu gnìnt 'n t'âl tapiss e cascanda 's fàsu mà, perché i pôru anche çiamàt i danni, àter che spingarda.

'T salüt.

“Dai al bleu”

Adès Dante dìm tì sa l'è pusìbbel che dà 'n po' 'd tèmp a sta part 's deva semper parlà e raşunà cmé chi vòru fà l'americà. La manipolasiò ideologica e pulitica d'ò robì d'is mònd, c'ài vòru 'rfilàm, clà v'è sutta 'l nòm woke, political correctness e clà finìss 'n tlà cancel culture, smija c'ài àbu 'nventàia lùr. I sànn gnìnt che ch'è a Valensa l'è da mò c'ài iùmma truà dal definisiò chi puntualìşşu mèi 'l pensìer per d'è la medesma roba. l'üng-na 'd cùsti l'è: “Dai al bleu”.

Quanti chi sòn cui che almenu nà vòta, 'n tlà vitta, 'l àn drubàia e 'i àn d'at 'l bleu a quaidü? Quasi tütti. Ma d'andò clà riva stà manera 'd d'è, c'às significa 'd vurì pü aveji a che fà cón quaidü ò quaicòş c'ài 't stà 'n s'ài b'ài? Ades Dante t'ài cünt.

Napuleò, cùl preputént che 'n 't là vitta l'ài f'at la guèra cón quasi tütti, rüşànda cón mèş Europa, oltre che agresiv, l'èra, cmè c'às d'è, anche molto espansiv. L'èra espansiv 'n t'ài sens cl'ava maniji d'espansiò e l'ava al maniji d'espansiò, inversamènt prupursunai al so fişech, 'nsùmma, i'ù c'ài vuriva tütt lü, (chisà pò a chi ch'è smija, mah...).

A forsa 'd d'ài, però, a là f'ì, cmè c'às d'è, l'ài truà la scarpa per al sò pè e l'è finì 'n brai 'd teila 'n s' l'ışula 'd Sant'Elena, 'n mèş a l'Oceano Atlantico; cùsti i sòn robì c'ài 't sà mèi che m'ì, però 't sà gnìnt che quand'è Napuleò la f'at sù i f'èr e, 'd cunsequensa 'l sò eşercet finalmènt a s'è ritirà dal Piemònt, i türineiş per primm, e pò tütti i'äter, i'àn cmensipià a scancelà tütt cùl chi ricurdàva “l'Impero”, dandji 'nsùmma na mà 'd verniş bleu.

A sent şà che t'at çiami, perché 'l bleu e gnìnt 'l néijer c'al scònd mèi? Perché 'l bleu, 'l mé car fiò, l'è 'l culùr dal stèmma di Savoia e, ai türineiş, i s'ava pü càr Vittorio Emanuele I, che gnìnt i fransèiş.

'S t'òm, d'itt “il tenacissimo” che i stòrech 'l definissu 'n po' gnurantòt, l'èra gnìnt in gran Re, 'n cumpéns l'èra 'n galantòm unèst chi vuriva 'l bé a la sò gènt. 'D carater malincone, ('cmé quasi tütti i Savoia), l'è st'at cùl, che a sò temp, l'avü 'l meret 'd fundà 'l corp di Carabiniè.

Da cul mumènt “dai al bleu” l'ài vursü d'è eliminà, scancelà, vurì pü aveji a che fà cón quaidü. E l'è curiuş savèji che 'l bleu di Savoia, all'ùmma 'ncùra 'n t'è pé adès, e cl'è restà da quaich p'art fina ai noster tèmp.

T'ài t'è mai çiamà cmé m'ài, 'n Italia, cón na bandiera bianca, russa e verda, 'l noster nasiunàl i portu la màia azzurra? Pensji bè, perchè ch'è i vén 'l bèl.

Eh... sì, propi 'csì. A sò gnìnt perchè, ma 'l culur di Savoia 'l purtùmma ancora adès adès.

Lur no, per furtüng-na.

Edisiô straordinaria

“Mater”

Nuntio vobis gaudium magnum, habemus Matilde. Va bé, stà vòta, cari valensà, (Dante l'è 'ncùra 'n vacànsa), i'ô 'cmensipià 'n latì e i'ô preșentà me 'nvuda 'nvèce dal Papa; 'm sôn fàt pià la mà dà l'atmufèra.

La natività, la natalità, la maternità, legàm amurèvul e natüràl, c'a la liga na màma a la sò mașnà, punto 'd partensa dlà vitta e dal mônd, stà vòta l'à tucà cà nòstra.

Cùlla prumàssa 'd vitta ca la cuntinua per vija natüràl, tràvers 'l ciclo dâl generasiô, l'è piumbàia al mumènt giüst 'n mèșa a tütti nù. 'N tanti 'l là spetàvu: Màma, papà, șiji, șiju, nòni, nònnu, per rivà fina ai bișnòni.

l'ültem dùi ô trèi àni, pasà trà pandemiji e tampô, m'avu ('cmé c'as diș) șmurtà la pippa, m'avu pașia, 'm rapresentàvu 'l futuro 'cmè na minàșia, che 'nvece s'è trasformàia 'n 't nà prumàssa, ('d vitta).

E adès, che l'ani nôv l'à purtà la bèla surpréișa c'è spetàvu, turnùmma a pià la șbriva, côn curàgi.

'V salüt.

Giovanni 10.01.2023

Ho scelto la libertà

Ti Dante t'è rivà tardi a Valensa e 't pòri gnìnt savèji la storia di viaggiatùr d'ureficerija. Na categorija 'd venditùr clà fàt cunòsi 'n gir per l'Italia la nostra prudüsiò e fàt la furtüng-na 'd tanti fabrichi. Ma gnìnt tütt 'l vòti l'è 'ndata bé.

l'artigìa chi traviàvu taca 'l banch, per la magiùr part i fàvu di ugètt 'n muntadüra, chi pudivu vèndi 'mmà 'n s'ál pòst, e cùì chi muntàvu 'l prèi i pudìvu gnìnt rüscà e viaggià 'n t'ál medesem tèmp, quindi cùì chi purtàvu 'n gir la nostra roba, (quàndi la gènt l'áva 'ncùra di sold da spendi), i fàvu sija la sò furtüng-na che cùlla dí urèfes chi traviàvu 'n tì bugiòt.

'D viaggiatùr in èra 'd dù categoriji: Cùì chi viaggiàvu per sò cünt e cùì 'nvece càl fàvu per dal ditti grosi e 'mpurtanti chi rapreşentavu. Cùì chi viaggiàvu per sò cünt (a part quàich ligèra), i tiràvu 'n s'ál presi cón i fabricànt, ma i'èru afidàbel. La sira finì 'd seng-na, i'andàvu a drumì prastu, tninda d'ôg la valiş al sicür sùtta 'l lèt; i'àter, cùì dal ditti, 'nvece i'andàvu a divertìs al night, ('ntànt la valiş l'èra asicüràia e 'l là lasàvu 'n 't l'albergo). E, dato che 'l mònd l'è pì 'd lader, ogni tànt i'üng-na la piàva 'l vòl. E 'd valiş gratài ô rapinài, (per finta ô per dabò), ai valensà in è stàt 'n mügg, (fin tròpi).

Cùì chi giràvu 'n t'ál regiò dal nord i stàvu vija pochi dì e, quàndi chi turnàvu i pagàvu 'l vendü 'n 's l'òngia; 'd solet lùr 's tnìvu i sòld e i'artigìa 's cücavu 'l cambiàl, ma l'andàva bé 'csì. 'S guadagnàva bé, e se quàich farfàla l'andàva şü 'd travèrs, l'èra gnìnt na tragedia, 's recüperava tütt 'n pòch tèmp.

'L meridiò l'èra divers. I viaggiatùr i stàvu vija anche di mèiş. I sòld chi çiapàvu da manimà, i versavu 'n banca, 'n s'ál pòst, e dui dì dopu i'èru 'n s'ál cünt a Valensa. l'urden ürgént 's fàvu al telefono e cùì nurmàl, 'nsèma 'l cambiàl, i rivàvu a la matì per posta. 'L pustì l'èra messaggero 'd nutisji chi fàvu piaşì, chi purtàvu di pìtu e urdinasiò, gnìnt 'cmé adès chi riva 'mmà di aviş 'd scadensa 'd bulàtti da pagà.

E 'ndô chi gira tanti sold, 'd solet, i circola anche tanti çiularòt. 'T sèisi Dante quànti ca si 'n sôn çiapà i valensà. Tanti, e quaidü anche dudurüş. Ma cùl cà vôi cüntàt l'è 'n çiularòt divers dal solet, pü curiüş e stravagànt.

Na matì, 'l titulàr 'd nà ditta 'mpurtànta, che 'l sò viaggiatùr stranamént 's fàva gnìnt senti dà 'n po' 'd tèmp, l'à ricevü (finalmént) la lettera c'ál spetàva ma, peng-na drubì la büsta per lèşì l'è şbiancà. 'N s'ál fôì i'èra scrìtt 'mmà quater paroli: "Ho scelto la libertà". Ôh bèla, e che c'ál vurìva dī, ho scelto la libertà?

l'à gnìnt bütà tànt tèmp per capila. 'N tlà fùria per curi dal sòççiu a dai la nutisia, 'lvànda sù l'è strabücà, piànda na dernà e fàndsi 'mnì nà derbia 'n s'ál fruntì. Ma l'èra gnìnt finija, còl viaggiatùr cl'áva sernü la libertà, la libertà 'l àva sernüija anche la valiş, piànda 'l vòl anche lèi e, da cùl dī, 's sôn pü vüst a Valensa ne i'ü ne l'àter, gnànch quàndi ch'ìè mòrt 'l fradè dal viaggiatùr, e pü 'nçiü l'à pü savü che fi cl'à fàt.

E adès c'àm vén 'n mént, anche tì Dante ai tò tèmp, scapanda da Firenze t'avi sernü la libertà; e 'n tlà valiş, t'avi gnìnt di ugèt cón i brilànt, ma di fôì 'd carta cón dal pueşiji, che adès, uàrda 'n pò, i vàru 'd pü 'd tütt l'òr 'd Valensa.

'T salüt.

I cinghiàl

Al sàt Dante che 'c l'ha scrìtt Marcello Veneziani? Che i cinghiàl 'd Rùmma, quàndi chi'àn savü che la Meloni la fàt apruvà 'l sò l'abatimént 'n cità, i'àn capì che per lùr l'era finija, e 'csì i'àn lasà Rùmma cò la testa bàsa e la cùvva tra 'l gàmbi. I sòn turnà 'n campagna vèrs la Ligùria e 'l Piemònt e, che i'ü di pü spiritùs là ditt 'n dialàtt: "fàtece lardo che passamo noi". Quaidü l'antunà "arrivederci Roma", ma 'n fònd i'àn capì c'äl la sçiaràn pü, e 's sentu rusulà 'ndrént. 'S sentu d'avèi pü la citadinànsa chi sentivu ormai sùua. I speravu che anche per lùr i fùssa aplicà lo "ius soli", ma dòpu 'l risùltà dagli elesiò...

I'ü s'è sfugà: A stàva bé a Rùmma, m'era 'mbientà, surtìva a séng-na la sira tardi cmé chi fàn i rumà e i spagnò, purtàva i pçitt ai casunàtt. I rumà, 'm vurìvu bé, quaidü 'm salütàva e 'l scambiàva fina quàich batüda, (gnìnt 'd càçia).

Stàvu 'l nòster pòst, caminàvu 'n fila indiàng-na, mai nà cicca 'n téra, mija d'arfüd, ànsi, smaltìvu cù di àter. Pü 'nçiü 'm cunsideràva clandestì o irregulàr, tra pòch m'avréisu dàt 'l reddito di citadinànsa. l'avu fàt 'n "capocollo" d'intéiça, e trà i'jmpàgn i'era anche la sutuscrisiò 'd na polizza d'asicürasiò 'n 's la vitta, çiamàia "Cinghialloyd", antistupro, per pruibì l'acupiamént fursà còl fettuccine. l'avu anche utnù 'l permès 'd circolasiò 'n sòna Ztl, rifàndsi al pasà, quàndi chi àvu drubì nà strà 'n centro al nòster dònì, via d'la Scrofa.

La Raggi, quàndi 'c là cmandàva lèi, la vurìva gnìnt stabìli cursiji preferensiàl; per lei iü 'l vàr iü, 'n cinghiàl 'l vàr na ràta, 'n gabia ò 'n citadi. l'avu anche pensà a nà lista civica per susténla, "Muvimént 5 piòti". Pò i'è partì la campagna cinghialofoba dla Meloni cònta 'd nùì. I sòlet fasista. Ma la ròba pü vergugnùça l'è 'l silenzio di animalista e la cumplicità dlà snìstra: 'ndò 'c l'è finija la parità di diritti, l'aculiensa? La Raggi l'era la nostra Carola Rackete.

E di che da chi 'n méiç sareivu 'ndàt da Papa Francesco: in nòster 'nvià, c'äl funsiòng-na dà cinghiàl 'd trasmisiò còl Vaticano, 'l l'ava cunvìnt, fandiji 'mnì 'n mént l'àter Francesco, c'äl parlàva còl bestji. Adès a sùmma diviç tra cùì chi vòru 'ndà per viji giudisiarji a là Corte 'd Castrasiò e i partigià, chi pùssu per la lotta 'd liberasiò. Comunque clà vada, vurùmma vendi cara la cùddia.

Ma pò stà storia c'à sùmma tropi e vurij masàm... Perché 'l medeçem critèri 'l vàr gnìnt anche per i'àter? Anche i pulittech i sòn tròpi e i mangiu pü 'd nùì, e i bidèll 'n t'äl scòli i sòn tròpi anche lùr, e 'l guardji foùrestàl, iüng-na per ogni pianta 'n Sicilia e Calabria, perché maséi gnìnt lùr?

'L sò, ruinùmma la campàgna e cuntrulùmma gnìnt 'l nasciti. Dem la ménsa e 'l libber ingrès ai casunàtt e 'l farùmma pü. I fiòì, c'à sercùmma 'd mandài a scòla, (cmé a Pescara), i dàn di crèp 'd fòra, cmé c'às fa 'ndà anà csì?

Nùì çiamùmma la parità cò la cà e pursé, e vùì, 'm féi andà cò la 'l papardèli... e per giònta a féi anche 'l "sagri". Nà vergògna. 'L minìster dal pari upurtünità che chi sta a fà?

Pò 'd cùlp al cinghiàl i'è 'mnü 'l magò, m'è smija 'd vaddli cò la i'òg a 'n ümmed, visibilmént stüfà..., m'è cumòs.

Ciao Dante, 's sentùmma.

I'ô uardà 'l cièl 'd nôt.

Ciao Dante, la nôt 'd sàba 'l l'ô fàta quaşi bianca. Primma 'd culiàm e 'ndà a drumì i'ô uardà 'd fôra dla fnestra; ièra curiùş 'd vaddi che chi gira 'd nôt. 'S bugiàva gnìnt na fôia, la strà deşerta, l'ünnech muvimént l'èra 'l barbatà dlà luce dal steili. Dato che 'd nôt, 'd solet, i gira 'n mügg 'd bestji: Fuì, benuli, vulp, cavriô, tàss, istrici, cinghiàl, luv, ràt, gât, (no i gât no, ades gavà quaidü, i gât i mangiu i crucantì bilancià e, côn la pansa ping-na, 'd nôt i sortu pû), 'm spetàva 'd vadni pasà quaidü, ma niente, tutt ferm. Anche perché 'l bestji i sercu 'd gnìnt fas vaddi e se distürbai, 'gh l'ampàiu per pagüra.

Allura i'ô uardà 'n sù, 'l çìèl, 'csì, senza 'n scopo preciş. I'ô uardà l'infinito, 'cmé Leopardi. 'L fatto l'è che 'l sò sensasiô, determinaji d'à la fantaşija, iàn fât 'mnì fôra iüng-na dal pû bèl pueşiji ca cunçiümma. 'Nvece per mì, 'l cuntràri, 'cmé ogni medaia c'a l'à 'l sò 'nvèrs, dadnà a l'infinito 'm sôn immaginà che c'à 's pudiva scôndsi da drera e, 's pensièr m'à fât pagüra. Ades 't spieggh perchè: At preşent 'l mar quandi cl'è calm, l'è gnìnt bèl? 'T drôba 'l côr, 't fa 'mnì vôià 'd trat 'ndrént e, 'mmà senti 'l burdèl chi fàn 'gli ôndi, t'à 't sénti şà bé. Epüra... chi c'âl direiva che sutta tutt cùlla delisia, dal vòti, s'à scônda 'l finimônd? Büferi, uragà, inundasiô chi gôbu 'n mügg 'd gént?

E 'csì 'l çìèl. Dal dî, anche lü celèst e tranquiłl, côn 'l sù c'at scalda 'l miòli e che tì, adiritüra, la 'ndrént t'ia bütà 'l paradîş; 'd nôt l'è scür, deşulà, 'ndô la natüra la scônd turmenti, büferi e üragà c'à 't scariju 'n testa acquasô, tempurà e tempesta. E quandi 's bütta anche l'òm (côn 'l guèri), l'infern l'è gnìnt sutta tèra, al cuntrari l'è 'nsimma. Côn 'l bômbi e 'l canunà adès i riva anche i missili e i droni pì d'espluşiv, 'n manera che 'n s'agli uriggi 't pô rivà dal tutt. Mì, sa füssa stàt al tò pòst, 'n cièl, i'avreiva bütà l'infern, gnìnt 'l paradîş.

Ècco che c'am fa pagüra. A capis che ai tò témp ièra 'ncura gnìnt Margherita Hack ô Piero Angela c'at spiegheisu la rava e la fava 'd l'ünivers. Anche se a Firenze 'n t'âl tarşent i tirava şà 'l vént dla mudernità, tì 't davi 'ncûra damént a Aristotele e Tolomeo, chi bütàvu la tèra 'n centro e, tutt aturn 'l nôv sferi cuncentrichi respunsabili dal muvimént di pianeti ('n l'urden Lüng-na, Mercurio, Venere, Su, Marte, Giove, Saturno), pû àtri dù dlà sfera dal steili fissi, tutt cuntnü 'n 't l'Empireo. A sô propi gnìnt che c'à t'è 'mnü 'n mént 'd bütàl là, per aria, immateriàl.

Ecco, pensanda 's robì, i'ô fat fadija a pià sogn. 'L l'ô ruiàia 'ncura 'n pò, e pô, però, pensanda al pruverbi c'âl diş che la curiosità l'à masà 'l gât e, rendindmi cünt che la questiô dal paradîş, 'n qualsiasi post c'âl füssa, l'èra na materia c'am tucàva gnìnt persunalmént, 'm sôn paşia. Vers matì, pô, pianpiani, 'm sôn 'ndrumentà.

La duminica matì, stràch mort, sôn andàt 'n piàsa dal dòm a pià 'l sù 'n slà scalinà dla céşa. Dato chi dişu che i rag dal sù i fan bé, 'm sôn bütà lì a piàm quàich rag e, per piài propi bé 'm sôn gavà 'l capè, tnindli 'n mà. A sô gnìnt sa l'è per 'l tàbbi dal sù ô perché i'ava drumì poch, 'l fatto l'è 'c m'é 'ndàt 'l côr a près. Quandi 'm sôn 'rpià, i'ô truà che quaidü, pasànda per andà a mäsä, m'ava bütà dla muneida 'n t'âl capè. Pensa tì, m'avu fât l'elemoşna.

Ti Dante a 's punto chì, t'at çiamrà 'd sicür che ch'iô fat côn si sold. T'âl diğh sübbet: l'ô traversà la piàsa e sôn andàt a fam na pizza quattro formaggi. Çiapa lì. Tì al mé pòst, che t'avreivi fât?

'T salüt.

“Il est tombée sur le Prince”

Al sàt Dante, ijè stàt ‘n periodo, (quàndi ch’ièra pü giüen), c’àm piaşiva fà ‘l gari ‘d Triathlon. ‘L Triathlon, ‘n t’al 1985, l’era nà specialità nòva, spettaculàr; nasüija ‘n America, àgli Hawaii, ‘n t’al 1978 cón ‘l nòm “Ironman”, (uomo di ferro); ‘N tlà prìmma gara, ièru partì ‘n quìndes e rivà ‘n dùddes, l’ava guadagnà l’americà Gordon Haller, bütàndji 11 uri e 46 minüt. Adès a Kona, i pàrtu ‘n 5.000. ‘L record l’è ‘d Kristian Blummenfelt, ‘d 7 ùri e 51 minüt. Blummenfelt l’è cùl clà guadagnà agli Ulimpiadi ‘d Tokyo. Chì ‘l distansi i sòn pü cürti 1.5, 40 e 10, e la gara la dūra circa dù uri, (per cùl c’al guadàgna).

‘N t’ l’Ironman ‘l distansi i sòn pruibitìvi, quāşì quàter km a nòva ‘n t’ l’oceano, sentutànta ‘n bici, e nà maratòna ‘d 42 ‘d cursa senza fermàs, beh, senza fermàs no, se ijù ‘l vò fermàs ‘l pô fàl, però ‘l cronometro ‘l cuntinua ‘ndà.

Ma parlùmma dāl Princep. ‘N t’al 1992, cón d’iamìş, sòn andàt a fà nà gara a Montecarlo. Sinda pü ‘d quatersént iscritt, iàn fàt dù parténsi. I pü bô ‘n tlà prìmma, e i’àter pü gràm, (cmè mì), deş minüt dopu, ‘n tlà secònda.

‘N tì prìmm i’èra anche ‘l Princep Alberto Grimaldi, ‘l padrô ‘d cà, che sinda ‘n bròch, l’è restà sübbet ‘ndrèra stacà, tànt che cùji chì sòn partì dopu, ‘cmè mì, ‘l àn surpasà a metà dlà frasiô ‘n bici. Tànt c’al pedalàva, l’ava ‘n mügg ‘d moto c’al seguìvu: giornalista, fotografi ‘d Novella 2000, infirmé, agent dlà sicürassa, ‘nsùmma, i’èra la strà pìng-na ‘d gènt, c’às fàva fadija surpasà.

Finì la salita dlà Moyenne Corniche, ‘l àva quāşì çiapà, e ‘m sòn tràt şü ‘l vòl ‘n disèşa, ma ‘l prìncep, che anche ‘n bici l’era gràm, l’era şgüjà peng-na dòp na cürva e, quāndi sòn rivà mì, l’era ‘n tèra cón tütta sà gènt d’atùrn. Pudìnda gnìnt pasà, ijô sercà ‘d frenà, ma a cùlla velocità m’è ‘ndàt şü ‘l tûbulàr dāl serciô, ‘csi ‘nvèce ‘d ralentà sòn andàt pü fòrt che prìmma, finìnda drìtt ‘cmè ‘n füş ‘n slà müggia tûrn ‘l prìncep. ‘L crèp l’è stàt treménd.

Cón la bici ai sòn pasà ‘n s’in bràs, per pô ‘ndà a finì cóntra ‘l marciapé vint meter dopu. Lì per lì, ijô sentü niente, bütà a post la rôva, sòn muntà turna ‘n bici e ‘ijô cuntinuà, ma ‘l dulùr al fiànch l’è ‘mnü talmènt fòrt, c’àm sòn fermà.

Purtà tütta dui a l’uspidàl, (‘ntitulà a sò màma, Grace Kelly), ‘s sùmma truà ‘ncura fiànch a fiànch, lü cón ‘l bràs ‘l còl, e mì cón set costuli rùtti. Quāndi sòn surtì ‘d fôra, cùj dāl pòst, chì sàvu che merlu l’era ‘l prìncep, ridìnda e dàndsi ‘d gümmi i gìvu: “Il est tombée sur le Prince, il est tombée sur le Prince”. Mì ‘n pò genà ‘l èra, pensava a chisà a quali cunseguènsi, ‘nvèce peng-na dopu, m’àn ‘nvidà ‘n t’ l’area VIP (tütt dulurànt) a fa merenda ‘nsèma a lü.

I giornàl spurtiv, per quāich dì, ijàvu ricamà ‘n pò ‘nsìmma ma pô, vüst ‘l persunàgi, ‘l l’ann finìja lì. In pàra ‘d smàng-ni dòpu, ‘llô vüst futugrafà ‘n sàl rivistì. L’era ‘ndàt a Pariş cón tütt la famìja a inaugurà Euro Disneyland (cón ‘l bràs ‘l còl). A cràd, che dòpu ‘l nòster incònter, al prìncep, i sija pasà la vòija ‘d fà ‘l gari ‘d triathlon. Ô forse ‘ijè bastà s’esperìensa per capì, che dai valensà, (dàl vòti), l’è mèji stà a là larga.

Cùsta Dante, la vār anche per tì eh. ‘T salüt.

Il politicamente corretto (i Re Magi e cumpagnija bèla).

St'ani Dante a sò gnìnt s'è 's pudràn bütà 'ncura i Re Magi 'n t'al presepì; e a sò gnànch s'è 's pudràn adiritùra numinà. Cón l'andeira dal politicamente corretto 'l là scìar dūra. A menu che, i véna fôra tūrna Vannacci ô ijü 'cmé lü, a dàm na mà a gavà 'l castagni dal fôgh.

Secônd 'l reguli democratici, quaidü 'l diş che prìmma 'd tütt i Re Magi 's 't àni, si vurìssu bütàs turna 'n viagi per Betlemme, i duvreivu prìmma abdicà e pô rasegnàs a sùbì i rişültà dâl primàrji. E se i duvìssu insisti e bati i pè per rivendicà 'l sò tittul, 'llura i curu 'l rischio 'd duvì mudificà la custitüsiô. E pô, al sò paış, 'l ànn nà custitüsiô? L'è veira chi venu da luntà, da l'Oriente, e che nui a sùmma gnànch che tipo 'd demucrasija i sija dal sò pàrt.

Cul c'am piaşreiva anche savèi, l'è se i cuntinuù a fa tütt sa strà seguinda la stella cometa, (c'è i' à semper creà di prublema, tant chi an duvivu çiamài a la Befana la strà giüsta), ops, 's pô 'ncura di Befana? Di stà questiô in parlümma pü anà, ôpüra i pôru scarià l'app còl navigatur, (clè molto pü comod)? E cón 'l nôv pià regulatür, se la grotta 's trôva 'n tlà zona traffico limitato, i lasu i camèl al pustegi 'n periferija e 'l la fàn a pè? E per la sicüràssa, 'cmé chi fàn cón i metal detector cón tütüti 's curông-ni 'n testa? Ai cuntròl duganàl, che chi devu sturtià per gnìnt èsi fermà? Cùl c'al porta la mirra 'l pasa 'd sicür perché 'nçiü 'l sa che 'c lè la mirra; ma cul 'd l'òr, s'al mustra gnìnt la fatüra, 'l fa dal cuntribànd; e parlümma gnìnt cùl 'd l'incéns c'al rischia adiritùra la galèra per detensiô 'd droghi suspeti.

E 'cmé c'ambşogna tratài? 'cmé i migrànt anche si sôn benestànt e danaruş? Prìmma 'd tütt a sùmma chi venu a şnugiàs dadnà 'l noster Bambì e gnìnt a pretendi d'arfilàm la so religiô. I portu di regal e i venu gnìnt a piài; e 'mnìnda gnìnt côi barcô e avinda niente a che fa cón gli urganışasiô gnìnt guvernativi, i laslu sbarcà? E 'cmé ca 'l là bütümma cón 'l bàcci 'n t'al presepì? (chi vâ gnìnt tanta inteligènsa a capì la fi chi faràn); vurümma teni cünt d'ianimalistà ô no? Tra i pastür, duvümma rişervà anche na quota gay e trans, pü na percentuàl 'd neier e clandestì? E i rom? A vâdti, a tütüti 's dumàndi mî a sôn gnìnt bô a rispôndi.

Ecco, prìmma ijô parlà dlà Befana, 's pô 'ncùra numinàla ô 's rischia d'ufèndi quaidü? Che chi 'n sô, per eşempi 'l femministe? 'S pudrà 'ncùra parlà d'is persunagi? L'è n'ufeışa al dòn rapreşentàla 'n cùlla manera scunvenienta (con la scùua 'n mèşsa 'l gambi, quàndi la vòla 'd nôt 'nsìmma i cùpp?) Tì t'al sa gnìnt ma al bavàtti, a Valensa, i'ümme semp dât dlà befana. Beh... ijô capì..., forse l'è méi lasà perdi.

Prubabilmént, per Nadàl l'ünnech c'às pô salvà l'è l'albero. Natüralmént per liscià 'l péi a i'ambientalista, şgicàndji l'ôg per antendsi.

Per futüng-na Dante che l'Epifaniija tütt 'l festi la porta vija, 'csi 'l di dopu turnümme a vivì la realtà, (che pü ô menu l'è custa chi). Adiü.

In vèg

Tàl sàt Dante, poch temp fa, Marcello Veneziani, 'l cüntava che na dòna, na sira, l'à truà so papà, vèg, 'n t'àl lèt cón nà fija 'd trent'ani chi fà da badante. A sa nutisija, dop avèji raşunà bè 'nsimma, ijô pensà che 's fatto 'l merita 'mmà cumprensiô, gnînt iruniji.

Stümma parlànda 'd ijû c'âl sènt e 'l sçiarà la sò eşiştenza şvanì poch per vòta, gnînt 'mmà perché l'è 'n pò sùrd e 'n fil òrb, ma perché 'l sènt, in di dop l'àter, che la vitta i stà şgüiànda d'an mà. E na nôt, 'l trôvu brasà strènt a la badante pü giùvna.

Lei la spiega c'âl l'ava mai fàt; 'd solet la nôt 's lamenta perché per i prublèma dlà prostata 'l dev andà a pisà 'd svèns, ô, forse, l'à 'mmà pagüra 'd murì. La mòrt 'l là çiamà tütü i di; 'l là çiamà ma l'à pagüra, 'l fa 'l curagiùş ma l'è spaventà. 'L vô dimustrà d'eşişti e 'l vô èsi al centro dal sò mōnd, armüşçiànda spettàcul e agunija. Ma 'n tnà sira d'està, 'n t' l'aria tàbbia, ièra quaicoş 'd divèrs, c'âl la sentivu anche i vèg. E 'csì ijà çiamà d'amnîj da fiànch e, ijà bütà 'n bràs al col.

Facel a ridi e criticà, pensànda c'às sija 'bvü 'l servèli; mi 'nvece 'l capis. Vôi gnînt spiegà cón la demensa senil i sò cumpurtamènt, perché, quandi l'à brasà la fija, sî chi èra l'òm, ma anche 'l fiulì c'âl cercava 'l calur che na vòta i dava la dòna e, primma 'ncùra, la màma. Avei d'amstè 'd senti 'ncùra 'n corp e 'l calür dlà vitta, gnînt la sò fi.

Nà vitta clà pèrd vigùr e s'indebulis, la serca gli ùltmi ucaşîô, 'cmè i làder 'd nôt.

Forse l'è na ribeliô cōntra cùji giüen; i'anvùd chi sortu quândi ti 't và a drumì e, na vòta chi turnu tardi 't trôvu şvigğ c'at bràsi na dòna. La vitta, cara gènt, l'è na roba clà riguarda anche i vèg che fina a prôva cuntrària iàn 'ncura 'l permès 'd soggiorno e, 'l lèt, vişèv, 's drôba gnînt 'mmà per drumì.

Però 'l fa mà vaddi la dignità di n'òm, ridütta a elemuşnà 'n po' d'atensiô, nà caràssa ô 'n başì. Na vòta l'era magari 'n persunàgi 'mpurtànt e adès l'è 'cmè 'n pàch, tratà 'cmè 'n barlafüş, cōn tütü chi dān dal tì. 'L mǎngia cōn la testa bàsa 'n t'âl tōnd e, quandi 'l cambiju, 'l sçiaru bel e biütt. Lù 'l manda şü, ma 'l sà e 'l capiss che l'eşiştenza l'à 'ncura 'n valür 'mmà sa ijè 'ncura 'n pò 'd dignità.

Ijô sercà d'immaginàm la sò stansa da lèt, cōn 'l foto di parent mòrt c'âl uàrdü dal cumò: dòna, papà, màma, amsè, şiji e, dadnà a cùlla 'd Padre Pio ô dal Papa in lumì vişch. Lümü multiplicà tanti vòti per 'l giôgh di spèç chi fàn 'l cumò e là petineuşe.

'L lèt matrimuniàl cōn la testèra 'd lamèra vernişàia 'cmè c'às custümava quândi s'era spuşà, ormài, l'è tròp gros per lü e, 'n t'âl post vôi, puşàia 'n sìn cüsì, na bambola. Dà fiànch, 'n s'âl cumudì, 'nsèma a la radio e 'l şvigiarì, 'n pacàtt 'd carameli per la tüss e na fila 'd scatulàtti cōl pastigli per drumì, dlà presiô e cōntra 'l colesterolo.

'Nsimma a la testèra dal lèt, in quader 'd Geşücrìst cōn 'n mà 'l cōr che, tant c'âl benediss, 'l fà bubôla uardànda 'n bàs 'cmè sercà quaicòş. M'âl sōn vüst lì, 'ncura cōn 'l lèt sfàt, a sercà 'd fà capì a la badante che lü l'è gnînt vèg da semper; ma clè stàt in fiô, ansi pròpi in bèl fiô, cōn n'eşiştenza ping-na 'd sudifasiô e d'amùr. Amùr che adès, quândi 'l serca, i vèn negà.

E trôv, 'l mè càr Dante, che brasànda sà fija, 'l vurissa gnînt mordi pròpi 'n t'âl pùm, ma almenu reclamà 'l şgardiô ("torsolo" per i'ümüli). E, 'n t' nà nôt tabbia, 'l sercàva, forse, l'ùltma trasfüşîô 'd vitta, per reşisti a là nôt fràdda e scüra c'âl spèta.

Adijü.

Lettere aperte a Callisto Brontoloni

Presidente gruppo "Umarel"
Bànca di Gnurànt,
Piasitalia, 15048,
Valenza (AL)

Valenza lì 21 Ottobre 1923

e.p.c. sig. Dante, s.f.d. (senza fissa dimora), Valenza

Oggetto: Domanda di ammissione

Gentilìssem ('s fà per dì) siùr Presidént,

a ven a rômpiti 'l bàli, per çiamàt na curteşija: 'M piaşreiva avéji 'l tò apògg auturevul a la mé richiesta furmàl d'amisiò al voster grüpp "Umarel Valensà".

Gnìnt cuncìnda persunalmént ater dirigènt 'd la cumpagnija e, gnànch savìnda 'ndô c'à i'ei la sede, a péns clà sija tàca l'edìcula dlà lea 'd Viale Oliva, 't çiam, pür cunsapevul 'd gnìnt avéji i requisiti mìnem e tütta 'l carti 'n regula per èsi acetà e d'èsi ben luntà dal voster livèl, 'd fàm avéji, per piaşì, i moduli d'iscrisiò. Se per caşo i'amnissa fôra quaich difficoltà prucedüràl, t'anvìd a eşercità tütta la tò influènsa per spianà la strà. (Sa 't pô èsi d'aiùt, a pôs anvità na copia 'd quaich mé dichiarasiò particularmént scunclüşiunàia).

Tütta i sàba la matì, al mercà, 'ndô 't pòri truàm, a serch semper 'd tènì testa ai tò cumpàgn pü squinternà (che ti 't cunòsi pü bé che mì), per sercà 'd fàm pasà per i'ü di vòster, sparàndji pü grosi c'à pôs, e chì Dante, clè semper cón mì, 'l pô testimonià se cùl c'à digh l'è veira.

'T cunfès che la mé ambisiò l'è cùlla 'd pudì truàm a discüti cón dlà gènt adeguàia a là nostra quota d'ignurànsa. E 'l digh, perché dopu cul c'à i'è sùcès 'n ti ùltem àni: Prublema dal clima, cùl chì rivu còi barcò, pandemija, la guèra 'n Ucraina e adès anche 'n Israele, a sént la necesità 'd cunfruntà cón chì c'à 'l l'à sa pü lōnga che mì. (I cur la vùş che 'n t'ál voster grüpp quaidü là semper la sulüsiò prōnta a qualsiasi prublema). Quindi cùsta la pudrèiva èsi l'ucaşìo 'd fa sénti, anche fôra Valensà, l'upiniò di noster "Saggi".

A dév amàtti c'à stàgh pü 'n tlà pèl al pensier 'd pudì ricevi anche mì la tessera d'umarèl, e 'csì andà a spasigià sùt la lèa cón cùl ch'iàvu 'ndvinà che l'impianà dal Biogas 'l feisu gnìnt.

Quaidü 'l diş che la cultüra la cùsta, mentr'anvece l'ignuransa 'l la dān vija gratis (e forse cùst 'l spiegà 'cmé mai in sìa tanta). Mì, standvi 'nsèma, vurreiva gnìnt perdi l'ucaşìo 'd pudì aprufità.

Spetānda 'd ricevi 'l prīmma pusibbel na risposta afermativa, crādmi c'à sōn semper in tò grān estimatur.

Giovanni Omodeo

Asuciasiò Umarèl

Bànca di Gnurànt,
Viale Oliva - Valensà

**BÀNCA DI GNURÀNT,
PIASITALIA, 15048,
VALENZA (AL)**

Egr. signor Giovanni Omodeo,
Valenza (AL)

e.p.c. - Sig. Dante s.f.d.
(Senza fissa dimora) - Valenza

Valenza lì, 28.10.1923

Côn gràn dispiaşi Giovanni, t'anfurm che la tò dumanda d'iscrisiô al noster grüpp d' "Umarèl Valensà" l'è gnint avü sùcès e l'è stata scartàia. 'L rişültà dlà vutasiô (a magiurànsa) l'è stàt negativ malgrado 'm sija dàt da fà persunalmént per uténi 'l piaşi d'aveiti côn nù. Mà 'l Consiglio Direttivo l'è vursü negàt stà sudisfasiô. Sa ti pensi bé però, la cùlpa 'd la nostra risposta negativa a l'è 'n po' anche la tùua, perché ti t'à tentà 'd fàt pasà per gnurànt (anche sa t'à 'l l'è gnint), e la tò richiesta (propi perché ben curedàia côn 'l referensi furniji) 'l dimostra.

'T devi unestamént ricunosi che 'n sustànsa la tò dumanda la tradiss nà capacità inteletuàl da cunsiderà suspèta e, gli espresiô cuntnüji 'n tlà petisiô, quindi 't cundang-nu inesurabilmént. Dônca ti t'è gnint veramént in gnurànt, ti t'à fàt finta d'èslì, acsì 's cunfigüra anche 'l dolo e l'intensiô 'd vurì çiulàm.

'T ricòrd che la parola "Gnurànt" (fa gnint finta 'd gnint savéili) la vô di (ignurà); quindi s'antend gnint arfilagla 'mmà a cù chi sôn gnint "stüdià", ma a tütta cù chi "ignorano", (chi sà gnint), pertànt na persông-na la pô èsi bông-na 'd capì che clè la metafisica e i logaritmi e gnint savéji, (ignurà) che la dònna i fa i corni; quindi gnurànt anche lü, malgrado la sò cultüra. E 'csì 's pô di 'd chiunque 'l sija 'n maèster 'n t'àl so travài e 'n t'àl medèsem témp (ignurà) che chi sùcèd a cà sùua tant che lü i'è gnint. A prupòset; i gira vùş 'd la dònna di 'n noster iscritt, 'c la fà dal robì 'd l'àter mônd ai furtünà 'd turno... A sô gnint s'at sa côn chi c'è 'l l'ô. ('N privà 't pasrô 'l nümmer).

E semper 'n tema dla parola "Gnurànt", adès, senza vurì fàla tròp lônga e andà 'ndrèra fina ai filosofi antich: Socrate, Platone e Seneca, t'anfurm che 'l "Motto" dlà nostra Asuciasiô, l'è n'afurişma c'èl diş: "'N qualsiasi ucaşiô, l'è semper mei stà cittu e pasà da gnurànt che drubì la bucca e gavà 'l dübbi".

Pürtròp la magiurànsa di noster sòçciu 'l là büttu mai 'n pratica.

Tén preşent, Giovanni, che quaşi tütta cù d'al mé grüpp, per furtüng-na, i leşu mai niente, e 'csì a cùr mija 'd periccul, perché se i'amnissu a savèi che c'è sôn bô a scrivi 'l l'ô 'n t'àl bàli 'nche mì, e pudrèiva perdi 'n t'in cùlp sùl, sija la presidenza che 'l post al centro dla banca.

Ciao Giovanni, 'm racumànd, senza rancùr. Curdiàl vaff....

Callisto Brontoloni

Presidente gruppo "Umarel"

Callisto Brontoloni,
Presidente gruppo "Umarel"
Bànca di Gnurànt,
Piasitalia, 15048,
Valenza (AL)

Valenza lì 4 Novembre 1923

Gentilìssem, ('s fà semper per di eh...) presidént.

L'è còn gràn dispiàsi c'à ricev la tò risposta da l'èset sfavurevul; a di la verità però 'l la našàva. L'ò tentà, pasiensa. Ma per stà nutisia negativa m'ufènd gnìnt per dui mutiv. 'L primm l'è sens'ater 'l fatto d'èsi cunsiderà 'cmé na persòng-na gnìnt gnurànta; 'l secònd perché, ('cmé c'àl diš 'l mé amiš Silvano) à pudìj gnìnt elevà 'l livèl 'd gnurantéira 'd l'Asuçiasìò e, quindi, acét la sentensa; quandi c'à i'è dal reguli da rispetà i'è pòch da fà, 's rispetu e basta, però da dmà ven pù a çiamàm 'cmé c'às diš 'n valensà e cùst e cùll.

A vadtì President, giùmma la verità, sùmma tütü dui abastansa preparà. 'N camp divers però. Comunque quaicòš 'n cumü pudümma aveili e, 'csi, pudì èsi diferént da cù, che 'n valensà, 's pôru definì "Àšu vistì da prèv" e cioè, (gnurànt travestì da sapiént). Per ešempi, tütü dui avdümma tütü i di quaiç noster amiš c'àl sentensia 'n tütü 'l questìò tratà, c'àl parla, 'l parla, senza na faruaia 'd cumpetensa e, che, quandi 'l dròb la bùcca.... beh lasümma stà, chì stümma parlanda 'd corda 'n cà 'd l'ampicà. E pô Callisto, l'impurtànt l'è capìss tra nui.

Vuriva c'at séisi però, che stà smàng-na i'ü di tò iscrìtt l'à šmentià 'n slà bàncà 'ndò c'à 'v truvèi, l'Ordine del Giorno 'd l'ültma riünìò c'à i'ei fàt, c'àl riporta 'l dumàndi che, a cràd, i siju restài senza na risposta:

I pulìttech chi piju 'l "stàcchi", 'l fàn perché i fümму tant?
La nostra "classe" pulìtica, l'à d'amsté n'insegnànt 'd sostegno?
Totti 'l vò cuntinua còl calcio per cüràs l'osteoporosi?
La fünivija clà và a Pila, 's ferma quandi s'à scarìja 'l baterìji?
l'ebrei, chi sòn in "popolo eletto", da chi chì sòn stàt vutà?
Cùl clà 'nventà l'urlòg 'cme c'àl fàva a savèji che ura 'c l'èra?

Peng-na c'at pôri, 't duvréivi fàm savéi sa sij stàt bô a rispòndi a sti interugativ cumplicà e cumplès, perché si füssu restà dabô senza risposta, la vicenda, la piréiva na piega antipatica. 'L saréiva 'cmé vaddi cascà na musca 'n t'àl brô, ô pistà na m... còn l'infradito. I sòn situaciò šgradevuli, chi fàn gnìnt mà, ma i sòn fastidiùši.

E a prupòset 'd capìs, primma 'di salütàt e 'd restituit i curdiàl vaff... vôi c'at sàbi che duminica i'ò trua la tò dònà dadnà a la gelaterija 'd Soban, tant clà mangiava 'n gelato e, i'ò çiamà, genilmént, sa pudiva dàì na lecà, lei m'à ditt c'à 'd sì, cl'èra ben cuntenta, che all'avreiva fàt vulertera, ma primma la vuriva finì 'l gelato.

Secònd mì, standti 'nsèma, la pegiùra a vista d'òg. L'è mei c'at staghi 'n campang-na. E adès Presidént lasümma lì per piaši, scrivmi pù. S'at vôi dìm quaiçòš, t'àm trôvi 'l saba la matì 'n piasitalia, 'n s'àl mercà. Senza rancur eh...

Giovanni Omodeo

Callisto Brontoloni (Galing-na)

“l’apericena”

Martes l’era San Giàcu. N’urganişasiô lucal, per festegià ‘l Sànt, l’à urganişà n’ apericena e, per s’ucaşîô, i’àn anvidà anche i’umarèl valensà. Callisto, c’al sa gnìnt che cl’è n’apericena ‘l çiamà a iüng-na ‘d l’urganişasiô che c’al vô di sà parola, lü ‘l là mài sentüija. Cùsta i spiega ‘c l’è na specie ‘d “ribòta”, ‘ndô c’à ‘s mangia d’ampé, vèrs ‘l seş’uri, panì, turti salài, trameşì e prìm piàt fràdd. Fràdd, d’ampé? E perché? E s’à ‘t resta ‘n s’al stòmi? Ma pô, a seng-na, ‘s và medeşem? Eh... no, l’apericena l’è pròpi al pòst dla seng-na. Ô bèla cùsta, a lü, che ‘d solet la sira l’è abituà ai fidli ‘n t’al brô, tàbbi, stà facènda i và gnìnt şü. Che nuvità ‘c lè?

Ma quàla nuvità Callisto, şvìgti. L’apericena all’àn ‘nventàia quarant’ani fa a Türi, ànsi, quàidü ‘l diş c’al là fàvu şà quàndi Carpano l’à creà ‘l vermouthe, prìmma ‘d l’ottsent. Adiritüra? Galing-na ‘d vermouthe i n’è fat fôra di sàbber, ma ‘l sàva gnìnt che cumpagnàndli côn dui crustì ‘s çiaméisa apericena. Ai sò témp, prìmma ‘d sira, ‘s custümava a fa la merenda sinòira, ma pô s’andàva a seng-na medeşem. Lü, ‘l là fàva senza che la dònna ‘s n’antaièisa, sednò, l’avreiva ficà ‘l bèch anche lì per di la sùua e, a lü, stà facènda i stàva ‘n sàl bàli. Pusìbbel che tütt ‘l robì chi piaşivu ‘l duvìssa semper fai da scundò?

Per cunvinçli a partecipà i mandu la Wilma; iüng-na dal pü preparài. Callisto, ‘t devi bütàt ‘n testa che ‘l mònd ‘l và anà, pòri gnìnt cuntinuà a giràt da l’àtra part. Adès i’è ‘n mügg ‘d manèri nòvi per stà ‘n mèşa a i’àter, i’è ‘l coffee break, c’al definìss in mumént di pausa ‘d travài a buffet ‘n tlà tarda matì; l’happy hour, clè n’aperitiv rinfursà prìmma ‘d dişnà ô la seng-na; ‘l finger food, c’al vô di c’às dev mangià còl mà, n’evulüsiô dal “petites bouches”, (mangià côn i di); ‘l brunch, americà, clè na vija da mèş tra na prìmma culasiô o ‘n dişnà anticipà; ‘l cocktail party, ‘ndô ‘s và şü ‘d brütt côn l’alcol; ‘l pool party, clè nà festa c’às fa d’està, ‘n piscina; l’afternoon tea o tea break, na pausa delisiùşa ‘ndô, ‘nsèma ‘l tè ‘t dàn di biscutì; va bé, çiamùmla merenda, ‘csì ‘s capùmma mèi.

Bàsta, bàsta, ‘n pòs pü, mà chì c’à i’è ‘nventài ‘s vacàdi? E pô ‘s paròli n’ingleiş... ‘m gira la testa ‘mmà a sénti. A San Giàcu, ai mé témp, s’andàva a fà merenda al “Barcò”, ‘n täl baràchi a Po ô ‘n täl viggni, côn pà, salàm, ôv dūr e butegli ‘d cul bô, finìnda côn dui fatti d’angüria şgrafgnàji a l’angürièra ‘d Frascarò. A vôi ringrasiàt per l’anvid, ma vèn gnìnt a l’apericena a armüsciam côn si fighì tatuà, chì portu i mucasì senza calsàtt, la camişa şbutunàia ‘n s’al stòmi e ‘l brài talmént strènti chì smiju Pitirèti. E sa purcherija fràdda c’à mangèi ‘l là cambij gnìnt côn in tònd d’anilòt, ‘nl buji còl bagnàtt ô dui püvrò a mòi puçia ‘n ‘t l’òli. “L’apericena” ‘cmé call’intendij vùì m’anterèsa gnìnt, grazie.

Galing-na, a seş’uri, ‘l và ‘n piasitalia e ‘s sèta ‘n ‘s nà banca, ‘l sàra i’ôg, e per ‘n mumént ‘l vô turnà ‘ndrèra ‘n t’al témp, quàndi ‘c l’era ‘n fiulì. ‘L sènt i “şbir” chì criju traversànda la piàsa ‘cmé ‘llüra, admà i saràn pü, ‘cmé tütti i’ani.

E i smija ‘d senti ‘ncùra i’udür ‘d quàndi, a San Giàcu, la piàsa l’era ping-na ‘d baracò: cùl dūs di farçiô e dal süccher filà; cùl d’al fèr dal lastri ‘d l’autopista; dal turò ‘d De Battisti; dlà verniş dla giòstra di cavali; cùl fòrt dal bestji ‘n t’al serraglio dal Circo e dal sūdùr di fiòli chì smuntàvu dai “gabiô” piasà dadnà a la gelaterija ‘d “Traiber” (pô Pieruz). ‘N s’al lavri i spònta ‘n suriş, stì ricord ‘l fàn cuntént e, pianpiani s’anviara vers cà. La dònna, stà sira, i’è fàt la püvrùnà còl tumatichi e i püvrò peng-na catà.

L'esperiment

Stà smàng-na Dante 't cünt la storia 'd l'esperiment fât côn 'l l'acetilene a Valensa 'n ti àni 60. 'S gas, ti t'àl sa mèi che mì, l'è esplusiv, e l'è generà da acqua e carburo 'd calcio. l'urèfes 'l àn semper drubà sija per saldà che per fôndi. Adès l'acetilene 'l vendu 'n bômbuli chi tenu, per sicürassa, 'n pòst riparati fôra dâl fabbrichi, ma peng-na dòp la guèra l'era divers, l'acetilene 'l favu diretament 'n fabrica côn 'l gaşogeno.

'L gaşogeno, l'era nà bômbula saràia côn in quèrç a presiô. 'N 't l'intèrn 's tacàva nà gabiàtta 'd fèr côn 'ndrènt nà brancà 'd carburo e, 'nsimma 'l carburo 'n rûbinàtt c'âl şgutàva 'd l'acqua. L'acqua 'ndànda 'nsimma 'l carburo, da manimà la generàva 'l gas 'n questiô. 'L prublèma l'era la regulasiô: tanta acqua la şgutàva tant gas 's fàva. Quindi 'mbşugnàva regulà la gùtta per gnînt che la presiô l'andèisa mai oltre a cùl che 'l gaşogeno 'l pudiva supurtà e che 'l scupièisa gnînt. 'N sustànsa 'l cunvniva (per la salût) tenli semper d'ôg. Per saldà, generalment l'urèfes i drubàvu 'l gas nurmâl da cità, bûfànda côn 'l salûmô a fià per dà diresiô e putènsa a la fiàma, ma per fôndi i'andàva l'acetilene e quindi, s'în tniva semper na scorta 'n t'în bidô al sùtt.

Ma i stüpped, 'l carburo 'l drubàvu gnînt amma per travaia, quàich testa ravanàia 'l drubàva per fa d'äter; i pû 'mşürà i favu scupià di scudli ô àter giôgh tranquill, ma quàich depravà, a gâl dàva da mangià a gli ôchi, c'âl travu şü da şgurdio, per pô scupià. Ma 'mnümma a l'esperiment c'â vôi cüntàt.

In dî, dui fiôi chi stàvu 'n via Cellini, 'n tlà cà 'd Stanchi e 'd Stauri, i'avu truà fôra dlà fabrica d'ureficerija in pàch côn dal carburo e, vurinda vaddi l'efèt c'âl fàva l'acetilene quândi 'l scupiàva, iàn scavà 'n bûş 'n 't l'àiôla centrâl dal giardi 'ndô ch'iera n'abete 'c l'era pû alt di cùpp, e i'àn trât 'ndrènt tûtt 'l pàch. Dopu avèili quatà 'd tèra, i'àn 'nversà 'n sidèl d'acqua 'nsimma, (gnînt quàich gùtta) e pô, dà 'n fnestri dlà cànva, àlt nà spana, c'âl dàva 'n s'âl marciapé distànt quàich meter da l'àiôla, côn in sulfari vîsch 'n slà pônta 'd na càna, i'àn cercà 'd dàl fôgh. Ma i sulfari, viscà 'n tlà cànva, prîmma 'd riva a l'àiôla sa şmurtàvu, e da manimà che 'l témp 'l pasàva 'l gas 'l filtrava semper pû 'n tlà tèra.

A forsa 'd dàl a la fi gl'àn fàta. 'L sulfari rivànda 'vşì a la pianta l'â fât scupià 'l gas; 'l cùlp l'è stât treménd. L'abete l'è cascà 'n t'âl giardi 'd travèrs e, 'n 't l'àiôla, i'è restà na trincea d'in meter. 'N viale Cellini i'era pû 'n veder şü. L'esperiment l'â avü sùcès; i dui fiôi, i'avu mparà nà roba fundamentâl: Che 'l carburo l'era mèi lasàl stà. La smàng-na dopu al post dâl pì, per precausiô, quaidü l'ava piantà 'n bèl rododendro, bàs, (forse i'è 'ncura adès).

Ah... Dante, m'è 'mnü 'n mént na roba, t'âl sàt che c'âl drôbu da fà adès 'l carburo? 'L drôbu per fa madürà i cachi. Sô gnînt sa t'ât vîşì, ma quàich àni fa a Napuli, i'era scupià 'n magaşi dlà frùta, che tanti i credivu clà füssa la camorra; 'nvece l'era l'ümidità 'd l'ambîent che, armüşciàia al carburo, l'ava generà l'acetilene e 'l prim cl'era pasà da lì, trànda vîja 'l gîgu... bûmm. At capì adès che clè cùlla puvràtta bianca 'n simma ai cachi? E da chî 'ndà 'nà, s'â 't scaprà quaich burdèl, giùmma (molesto), almeno 't sàvrà a chî dàl la cùlpa. Ai cachi al carburo, natüralment.

'T salût.

L'unùr

Al mé car Dante uardmi 'n 't i'ôg e dìm tì, senza fa tanti gir 'd paroli, che c'at pensi a prupoşet 'd l'unùr? Che 't dişi? Secônd tì d'unùr in è pû? No acqua, acqua. Propi tì, che quandi t'à glà 'mpaiàia da Firenze 't scrivivi: "L'esilio che mi è dato, onor mi tegno". E 'ncùra, "Lo bello stile che mi ha fatto onore. E 'llura? L'è veira ch'ie pasà na vitta, ma secônd mì, almeno a paroli, in è restà 'ncùra 'n mügg; pütost 'mbşogna çiamàs che 'c l'è e che valùr a l'à al dî 'l dî d'incô.

Stùmma gnìn lî a ramnàla 'n 's l'unùr mafiùş e i'òm d'unùr, (cùi 'd l'onorata società), ô 'l "Delitto d'unùr", che na vota l'era cunsiderà 'n reato minur cunfrônt a l'omicidio voluntari. Per 'l rest, i reşist 'ncùra la laurea (honoris causa); gli (unurànsi fünebri); l'unurari di prufesiunista, (che pô 's cumpéns 'l vèna çiamà "unuràri", per mì 'l resta 'n mistero); ô "l'onor del mento", cùlla brancà 'd péi 'ncruşià 'n s'al barbari.

Ma 's pô 'ncùra çiamà unùr 'l sentiment 'd la propria dignità; fà unùr a la taula; fà unùr a la firma; giürà 'n s'al propi unùr 'cme garansija 'd cùl c'at dişi; 'l punto d'unùr, (prensippi dal quäl 's pô gnìnt mancà 'd rispetal); rendi unùr a la memoria di mort; la tribuna d'unùr per gli auturità; fà i'unùr 'd cà; 'l debet d'unùr; 'l pruverbi c'al diş "molti nemici molto onore"; 'n certi giôgh däl carti a i'è i'unùr; 'l salve d'unùr quandi chi sparù cöl sçiòp ô 'l canô 'n täl cerimonji; ad onor del vero; damigella d'unùr; fas unùr; unùr al meret; 'l palch d'unùr; 'l picàtt d'unùr; dà la parola d'unùr; mensiô d'unùr; post d'unùr.

'M sta 'mninda séi ma väd anà: 'N càmp spurtiv i'è 'l gîr d'unùr, fàt 'n pista dal vincitùr; 'l secônd post 'n t'al gari 'l çiamu "'l post d'unùr"; la Damigella d'onore l'è semp na bela fîja cla porta i premi e la başa cul clà guadagnà. E 's diş gnìnt "A onor del vero", riguàrd a la verità; pô i'è l'unur dal dònî, che quandi 'l perdu, 'd cunsequensa, i väd da meş anche cul däl sò òm; cùl militàr "l'unùr dagli armî"; la dignità di cardinàl 's çiamà "l'unùr dla porpora"; e sicür in ô şmentià quaidü.

E 'n meş a 's caşi d'unùr e unuransi, veiri ô (presünti), propi 'n täl post chi 'n duveisa èsni 'n mügg, ('n Parlamént) in è poch ô mîja, şeru vîa şeru. Ma cul c'al fa veramént ridi, l'è che i pulittech i siju 'ncura çiamà "Onorevoli", gnìnt perchê tanti i sôn gnìnt 'd parola ô per la poca cunsiderasiô ch'iàn 'd lur anche cui chi dän 'l vùt; ma anche perchê 's pô gnìnt drubà la parola (onorevole) per definì cùi c'al sôn gnìnt e, vaddi, che propi lur i fàn dal tütt per gnìnt èsli, perdinda anche la façia.

Che pô l'espresiô "perdi la façia" l'è fin tröp benevula, speçialmént se la façia l'è reversibila côn 'l da drera. Comunque Dante anche ai tò témp, i pulittech (e i prev) l'è gnìnt chi füssu tant méi. Per certi vers forse i'èru anche peş; basta fas 'mnî 'n mént Papa Bonifacio VIII, (Benedetto Caetani) e la cumpagnîja 'd cùi chi çiamàvu i "Neri", che c'à t'ân cumbinà, tant per avéini n'idea. E mì 's robî ai iô gnìnt şmentiàji.

Ad ogni modo, per sà categorîja l'è mai stät in prublema perdi l'unùr, anche perchê tanti 'd lùr 'l l'ân mai avü.

'T salüt.

La fi 'd l'ani

'Dmà Dante l'è la giurnà dà fà l'inventari 'd cùl ch'iùmma pasà l'ongh l'ani.

Ražunà 'n sàl robì ch'iavreisu vursü e, che, 'nvece, i sòn sùcèsi; fà 'l punto dlà situaciò, e rëndsi cünt, 'c'à sùmma pü medèsem a l'ani prìmma e, che pürtròp 'l nòster ešigensi i sòn cambiàji.

E s'à ti pensi, i'è niente per marcà 'l sèns dāl tèmp c'äl pàsa, 'cmè festegià la fi 'd l'ani e l'inissi 'd cùl nòv. Gnànca cùl bastàrd dāl spèç a glà fà, perché uardàndti 'ndrènt tütti i dì, 't riési gnìnt a vaddi, da manimà, i tò cambiamént, (che 'nvece i sčiaru molto bé tütti i'äter).

Sa uardùmma cùl clè sùcès 'n t'in ani, 'd sòlet, i'ùmma la tendénsa a vižàs, pü 'd suèns, dāl vicendi negativi, dāl dižgràsji 'n generàl, 'cmè cùlli di parènt ô di'amìš chi sòn pü. E st'ani dižgrasiatamént in ô perdü tròpi, (i'ü 'n particulàr).

E pürtròp per stì avenimént, pudùmma fài niente. L'andrèiva 'nvece cuncentràs 'n 's cùl c'äl rënd pušitiv, (anche se per pòch tèmp): Emusiò, esperiènsi, pensièr. 'Cmè c'äl giva Tolstoj, s'at vòri èsi cuntènt, 'cmènsa a èsli.

Pensàndji bé, forse, cùsta chì, l'è l'uperasiò giüsta per fa 'n cambiamént. 'Mšugnarreiva pruà. Forse 'idea d'èsi cuntènt, amma perché i'ùmma (per ešempi), 'n vistì ô na machina nòva, la basta gnìnt, e cmensipià a cuntèntàs 'd 'cmè c'äl sùmma adès, gnìnt 'cmè c'äl vurissu èsi. Ma gavà 's 't cunsiderasiò chì sàn tròp 'd filusufija, ('m smija d'èsi Seneca), stùmma còn i pé ben piantà 'n tèra, pensùmma a cùl c'äl farùmma 'dmà 'n da sira.

A pròv 'ndvinà? Bùtrùmma tùrna i pé sùt la taula, a festegià, còn 'l "cenòne", l'ariv 'd l'ani nòv, rinuvànda a tütti na muntàgna d'augüri ('ntànt i custu niente), e giuntànda quaich rutulì 'd cìccia sùplementàr 'n si fiànch, che 'nvece, 'm custrà, a genàr, na dieta udiùša e inùtila.

E rivànda a mešanòt, i sarà, 'cmé sémper, 'l bumbardamént di fògh. 'L cagnulì che tramlànda spaventà, 'm uàdrà cmè di: ma, stà vòta a sparà 'l sarà mija Putin? No, no, tranquill, custi chì i sòn 'mmà di ansansà chi spàru i murtaràtt.

Ti Dante pô, andànda a cà tardi, uàrdti bé d'atùrn e tènti a rànda i mür, perché tüt i'ani i'è cùl, che pèr festegià, i sparù anche còn sčìòp e pistòli e, oltre ai ferì, tanti vòti, i scàpa 'l mòrt. E adès, per giònta, 'l guvèrn l'à stabilì che 'd nòt, 's pô sparà ai cinghiàl anche 'n mèša 'l cà, e tì, còn sa palandràng-na c'äl t'at tròvi 't rìschì, vurissa gnìnt c'ät scambièisu... và bé, 'm racumànd, stà 'mmà 'tènt.

Mì, 'dmà 'n da sira stàrò 'n cà, a spetà se a l'ani nòv i vèna gnìnt 'n mént, (na vòta tànt), 'd purtàm quaich bèla surpreiša.

'T salüt Dante, bòn ani a tì e a tütti cùl chi lèšu 's rigghi, adiü.

La Mille Miglia

Ciao Dante, varna a meşdì 'd l'àtra smang-na, ièra a Lesandria 'n piàsa Garibaldi a vaddi 'l machini d'epuca chi partecipàvu a la Mille Miglia e, uardànda chi c'ài quidava, 'm sòn cascà i bràs.

La Mille Miglia c'àm vişàva mì, quàndi cl'èra 'ncùra na cursa 'd velocità, l'èra n'àtra roba; i pilota i'èru persunàgi famùş, ch'iàn fàt la storia d'el machini da cursa: Nuvolari, Guidotti, Moss, Pintacuda, Varzi, Biondetti, Villoresi, Ascari, Castellotti, Caracciolo, Taruffi e, 'n mèşa a lùr i curivu anche tanti valensà: Mandrì, Bertassi, Giubilato, Coppo, Gobbi, Burghì, Pruvera, e forse quaidü 'n d'àter che adès 'm viş pü.

La nôt dlà gara, i valensà i stàvu tacà a la radio fin vèrs matì, per senti i pasàgi ai post 'd cuntròl tacànda da Verona, Vicenza, Padova, Ferrara, Ravenna, Forlì, Ancona, Pescara, L'Aquila, Rùmma, Viterbo, Radicofani, Siena, Firenze, Bologna, Modena, Reggio, Parma, Piacenza, Cremona e Mantova.

'N t'àl 1953, Guido Giubilato e Carlo Coppo s'èru ritirà perché i'avu rùt 'l mutur, ma 'n t'àl 1954 Mandrì, côn na Milesènt Fiat 'd serie, l'èra rivà primm 'd categorija batìnda anche 'l machini 'd cilindrata süperiùr. E semper 'n t'àl 54, Fulvio Gobbi e Burghì, s'èru piasà 11° 'n 's nà Topolino 500 Fiat.

L'Ersilio Mandrini l'è stàt in fenomeno, 'nsèma a Bertassi, semper côn na Milesènt 'd serie, (iüng-na 'd cùlli c'ài vendiva) l'è rivà prìm anche 'n ti àni 55, 56, e 57. 'N t'àl 55, Guido Giubilato e 'l Fulvio Gobbi s'èru piasà 29° côn la Topolino 500 Fiat e, Carlo Coppo 4° côn na Milesènt Zagato.

'N t'àl 1938 'l Duce, l'ava pruibì 'l gari 'd velocità 'n s'ài strà, però sübbet dop la guèra 'l divieto l'èra stàt eliminà. A giügn 1955, a Le Mans, s'èra verificà l'incident pü dulurùş dlà storia autumobilistica. Nà Mercedes l'èra finija 'n mèş la gènt, masànda 84 spetatùr (quaidü 'd cùsti l'èra 'd Basgnàng-na) e mandàndni 120 ferì a l'uspidàl, e a la Mille Miglia dal 1957, 'vşì a Mantova, vers la fi dlà cursa, i'èra mort De Portago, (i'èra scupià na gomma dlà ferari) e, surtìnda 'd strà, l'ava masà nòv spetatùr. Enzo Ferrari, 'l custrütùr, l'èra stàt 'ncriminà ma, a la fi dal prucès, 'l àn asòlt.

Adès la Mille Miglia l'è na gara 'd regolarità e, quìndi, là perdü d'interès. Ma 'd cuiò chi partecipu i n'è 'n mügg. 'Mmà per fàs vaddi setà 'n 's nà machina d'epuca, i pagu d'el caplà 'd sòld. Pensa Dante che cui chi spendu menu i tiru fòra 22.000 euro. I pü blagò, 'nvèce, 's là fàn côn quaicòş 'cmè 73.000, (pü ô meno). E, tant che 'llùra i partiva 300/350 machini, adès l'ACI, in fà pàrti quaiş 600. At capì che "màula" i'àn piantà sü?

Certo che 'n tnà smàng-na l'ACI in fà sü 'd suldi, e anche se 'l strà i sòn tütti rutti, 'd merlu chi pagu in tròvu semper. Che 't dişi, clè mèi andà a pè? Và püra, mì vadd 'n bici.

'T salüt.

Pasà dal rușàri a là chat

Incô Dante 'l l'ô côn cùi chi turmentu 'n cuntinuasiô 'l telefonù; e 'm vén da fà di paragô che adès 't cünt. Șà Marcello Veneziani in àva parlà a so témp, quindi tâl dîgh sùbbet cl'è gnînt tûta faring-na dâl mé sàch; 't dîgh anche c'à ricunòs che 'l telefonù l'è 'n strüment straordinàri, che per tanti vèrs l'à cambià ('n méi), la nostra vîta. Ma 'c mé tûtti 'l ròbi d'îș mônd, l'è üttel a secônd 'cmé tâl drôbi; sa t'à la testa çiaputàia, l'è n'ugèt șgarà.

Pòch témp fà, i'áva șiarà 'n rô 'd fiiji setài 'n si scalì dadnà 'l scôli, pîng-ni 'd tatuàgi, côn l'aria sgrêș a la fàcia da sturnigiài, chî smanetàvu 'n si smartphone côn n' acanimént murbùș, fôra dal mônd ch'iàvu da tûrn e, m'an fàt amnì 'n mènt 'l sò nòni e bișnòni che, setài 'n si scagnì rànda 'l mûr, dadnà a cà, i șgranatàvu côn la medeșma insistensa 'l curông-ni dî rușàri.

lüng-na dâl fiiji la stà mesagiànda côn quaidü, n'àtra la fa cùi giüghì c'à t'impàggnu la mént e 't șvôiu 'l servèli; 'n fônd la medeșma ròba i fàvu 'l so nòni, 'implurànda quaich còș ô 'mpinînda la vîta côn la religiô. 'L rușàri l'è stàta la prîmma esperiensa digitàl per culegàs côn l'invișibbel e stà fôra dal rèst dal mônd; la tastiera dal smartphone l'è la sò versiô i-tech.

l'üng-na 'd lûr là sént dla müșica dà nà scüffia e 'l là cumpàgna ripetîndla côn vùș alteràia, cme 'l nòni bigòti quândi i farfuiàvu i cànt dlà mâșsa: americà distòrt 'l prîmm, latî-gregurià sturpià 'l secônd. N'altra ogni tànt 's fà di selfie e 'i manda a quaidü.

Chi ca sôn mì per giüdicà? ('M dîgh), cupiànda cùl clà dît 'l Papa. E difatti, se lû 'l vô dà mîja 'd giüdișsi, clè 'l Papa, figürti sa vôi dài mì. A trôv 'nvêce, che prîmma 'l nòni e adès gli anvùdi i füșsu 'n serca d'in cuntàtt, nà cunessiô, per giüstificà la sò vîta o 'c là pudîșsa 'mpinîla 'd quàich còș, che a lûr i mânica.

'L Signûr ô 'n pasatémp; in rito ô in giôgh; çiamà 'n sànt ô n'amîș. I cambîja l'ugétt dal deșideri, i cambîja la pruiesiô, ma gnînt la dipendênsa, gnînt pû 'n ti ciel dlà religiô, ma 'nt l'etere 'd l'hi-tech. A pèns che pèrdsi 'n tâl Signûr ô 'n tlà Madòna, 'l sîja méi che perdsi 'n 't nà chat ô 'n 't nà galerîja 'd foto ô 'd "selfie". D'acòrdi, ogni epuca l'à i sò rușàri, ma riüsirô mai a cunvinçmi c'le 'n prugrès, pasà, dai rușàri ai selfie, 'l chat e i tik-tok.

Dasà ca summa 'n tema, Dante, mì a sô gnînt 'c mé tlà pensi 'n prupòșet, ma dàm da mént, a là sîra, prîmma 'd drumì, 'nvece 'd stà lì a șmanetà 'n s'al telefonù (s'à 't nà i'ü), forse l'è méi c'at reciti la preghiera di valensà. Tlà scrîv chî sùtta, 'csì tlà șmentîji gnînt:

Signûr Signûr, là vîta e l'unûr;
ugèt da véndi, sòld dà spéndi.
Nà bela dònà 'n t'îs mônd,
'l Paradiș an tî n'äter.
Signûr Signûr, 't çiam gnînt àter.

E adès 't pôri drumì tranquill, 's sentümma n'àtra smàng-na, adiü.

Persunàgi

‘M sôn semp çiamà Dante, ‘cmé mai a Valensa butiè; negusiant; caretè; spurtiv; ambulànt; doni pü ô menu çiaçarai; doni chi tiràvu ‘l carti; fàls avucàt; inventùr; sugètt chi scampàvu d’espèdient; ligèri; puliticànt dal bàli ma pì ‘d fantàşija; gent ümila, i sôn rişültà persunagi talmènt famùş, c’è s’in vişùmma ‘ncura adès?

Veramént quaidü l’èra dabô speciàl; per eşémpi ‘l tranviè “Bagnòt”, l’è ‘mnü famùş perché quandi l’èra ‘d turno, i viaggiatùr i’andàvu a la stasiò a pè, savìnda che, pianda ‘l tram, i’avreivu perdü ‘l treno. Pàrti ‘l partiva ‘n uràri, ma ‘l ritard ‘s verificàva perché ‘s fermàva a pisà cònta tütta i pà dlà luce dispunibbel lòngh la strà dlà stasiò, per vija ‘d nà prostata fuoriserie.

E pô “Ninu ‘l pustì”, l’ünnech ‘d Valensa; ‘l dàva vija la posta ‘n piasàtta e, s’è i’èra gnint ‘l destinatàri, a glà dava a cùl chi stavu ‘vşì, còl la racumandasiò ‘d dàgla in giurnà. ‘L Saverio Cavalli, ‘l cüntàva c’è glà bütàva adiritùra ‘n bùcca ai cà ‘d cùl ‘n indiriss, che ‘d sòlet i’andàvu a pisà cònta ‘l munümènt ‘d Garibaldi. E dopu avéi cunsgnà l’ültma al Brach Tedesch ‘d “Renach”, (che per la sò pisàda a sangiàtt l’èra sèmp l’ültem), l’andàva a travaia ‘n tlà viggna.

“Barbôn Farìn-na”, ‘l mendicànt c’èl çiamàva l’elemòşna setà cònta la prìmma pianta ch’iè a drìtta rivànda ‘n Piasitàlia da porta Lesandria; turnà d’è ‘n America dopu ‘n tentatìv ‘d fa futüng-na ‘ndàt a bagàsi, ‘l giva che là, per guadagnà i pìtu ‘mşugnàva travaia ‘cmè chì, ma per fà niente sa stàva mèi a valensa. Còl in cartèl ‘n mà, ‘l çiamàva la ridüsiò ‘d l’uràri ‘d travai, lü cl’è màl travaia ‘n minüt ‘n tütta la sò vitta.

“La siura Gerving-na”, e chì Dante, şü ‘l capè. L’è stàta la prìmma valensang-na cl’andàva ‘n tagl’usteriji a giügà ‘l carti ‘nsèma a i’òm. L’ava ‘n caràter cl’èra mèi stài a la larga e, l’èra bõng-na a teni testa a òm şgrès e vulgàr. Inteligènta, istrüija, quandi ch’ièra nà rüşa, (e ‘l capitàva ‘d svèns) l’entrava ‘n t’èl mügg stacanda di lurdò e di mòch terìbbel e, ‘s l’èra gnint a basta la şbrigàva la questiò còl ‘l bastò. Andò la gènt la nasiva, la viviva e la muriva, senza sorti mai nà vòta dal paış, lei la stàva ‘n gìr per ‘l mònd per di mèiş, drera a la Nini, la fija, clà fàva la cuncertista còl gnaghì, (violino), (traduzione obbligatoria per i lomellini).

Stànda ‘n ti alberghi per tant temp, ‘ndò cl’èra necesàri respetà ‘l galateo, turnànda a Valensa, s’anfilàva ‘n t’èl piòli e la surtìva ‘mmà quandi la Nini l’andàva a piàla per l’ùra ‘d seng-na. La giügàva tütta ‘l dì a trèisètt còl di çiuatè, fànda fòra ‘n mèş litter tra nà partija e l’àtra; e quandi ‘l là fàvu rabià, la stacàva dal madòni, peş d’in caretè. L’è morta a nuant’ànì, dopu avéi fümà là sigàla tütta la vitta. Pensa tì.

‘L “Pompeo”, ‘l stàva ‘n tlà me cùrt. ‘L fàva ‘l bianchì, quandi ‘l çiamàvu a dà ‘l biànch a quaich cà, a la fì ‘s firmàva semper ‘n t’in cantò: “Pompeo fece”. Ma la sò pasiò l’èra ‘l cànt. Sulista ‘n cèşa, curista lirech e viulinista ‘d supòrt a i’àter ‘n t’èl serenate, l’èra bõ anche ‘n t’èl dişàgn; l’ava prugetà ‘l cinto ‘d l’ernia ‘d “Bagnòt” ‘l tranviè, realişàia pô dà ‘n slè d’Apsèi còl materiàl ‘d recüpper. Ma ‘l travai ch’iamniva mèi, l’èra la riga bianca al Belvedere, ‘l dì ‘d San Giàcu, per l’ariv ‘d là cursa ‘n bici; anche cùsta firmàia regularmènt ‘n s’èl bord.

A vadtì Dante, i nòm (ansi stradinòm), ‘d persunagi ‘d nà vòta, in ô a dunşeng-ni ‘n testa e i sôn lì c’èl la fàn a gümià per sorti per prim.

N’atra smàng-na ‘n bütro şü quaidü ‘n d’àter. Pèr adès ‘t salüt, adiü.

Siür Pistola

Tal sàt Dante 'cme c'as diş 'n valensà quandi che i'ü 'l fà na gaffe? 'S pô dì 'n tanti manèri: "gafà", "tupà", fà na "brütta", na "capèla", na "magra", na "grışa", pià na "cantunà", fina a rivà a la pü vulgàr ma 'n t'äl medeşem témp molto çàra e incisiva: "Fà na figüra 'd merda".

A péns c'äl pôsa capità a tütti 'd gafà 'd brütt, e a mì m'è capità pü 'd na vòta; però quàndi l'è sùcès i'ò semper aplicà la regula cunsigliàia dai vèg: fà finta 'd niente. Perché s'as tenta 'd bütài na çàpa, 's pegiura la situaciò e, 'cme c'as diş 'n italià: "la toppa risulta peggiore del buco". E a prupòşet 'm vén a tòi cùl 'c l'è ditt Pietro Trapassi, (in prèu dal millasetsént) cunçiü 'cmé Pietro Metastasio, che tì sicüramént 't sa chi 'c l'è, che tratànda s'argumént l'è tràt fòra 'l famùş afurişma c'äl diş: "Voce dal sen fuggita, poi richiamar non vale: Non si trattien lo strale, quando dall'arco uscì". Ecco, però i'è 'n però; anche se peng-na döp c'ä t'ä fàt na capèla 't fà finta 'd niente, 'ndrénta 'd tì i sùçed 'l finimònd e, s'ät pudissi, 't fareivi 'n büş per tèra per şentià.

E adès sént cùsta. Tanti àni fa, 'n 't là cà 'd Mensi, pròpi 'n s'äl cantò tra Corso Matteotti e cùlla che adès 's çàma Via Mario Nebbia, ièra na laterija, che oltre 'l làt i vendivu tanti àter robì, e tra custi anche i dūs. In dì, i'üng-na dal dònì pü bèli dal belvedere, na vera siùra, tütta 'nplisàia, alta, mora, l'è entraia per pià 'l lat e fa la speişa. 'Ndrenta, i'èra şà i'ü c'äl stàva 'n tlà ca 'n fačia che 'vdindla entrà, còn bòn manèri, ('cmé c'as custümava 'llura) gavàndsi 'l capè e eşibìndsi 'n t'in grànd inchi l'è fàt in pàs andrera per fàla servì per prìmma. Tànt che la latèra la preparava cùl che la dona l'ava urdinà, 'l siür Carlo C. tütt cerimuniùş i'ä çiamà: Siura Costanza, a pòs ufrij in dūs? Al che lèei, 'nvece 'd rispòndi: No grazie siür Carlo, i'ä rispundü: No grazie siür pistola.

Madona santa, "siür pistola" porca pü... i'èra pròpi scapàia. 'D stradinom, 'l siür Carlo C. 'l çiamàvu propi "pistola", però s'ä paròla 'n fačia a gl'ava mai ditta 'nçiü; 'l mutiv c'äl çiamaisu 'csì 's sà gnìnt, ad ogni modo l'èra gnìnt per dai dal stüpped 'd sicür, perché Carlo C. l'èra stimà, respetà e tnü 'n gràn cunsiderasiò, 'nsùmma, 'n galant'òm c'as pudiva gnìnt pià 'n gür. 'N cùl mumént Costanza l'avreiva vursü murì, quandi i'è surti sa parola d'àn bucca per lèi s'è drubì l'infern, (anche se lü, sentintsi dà d'al pistola, l'ava gnànch fàt na piega), e 'mnìndji 'n mént che 'n cul situaciò 'mşò fa finta 'd niente, l'è sercà 'd rimedià sfàndsi 'n t'in suriş. In suriş 'n po' tirà per la verità, ma che 't vòri, 'n 't is mumént i'amniva 'l suriş ch'iamniva, ormài la frità l'èra fàta.

'N t'äl negòsi i'è calà 'l silenzio; la latèra per gnìnt ridji 'n 's là fačia, barbutanda na scüşa l'è 'ndata 'n t'äl retro pensanda şà a quandi l'avreiva cüntà la vicenda agli amişi, e 'csì, 'n tlà butèga, i sòn restà 'mmà lur dui: Costanza e 'l siür Carlo (e lì l'aria l'èra 'mnüija talmént şiasia, c'as pudiva taià còl curté).

Costanza, 'ncùra dop tànt témp, quandi 'm cüntava sta storia l'amniva tütta russa 'n fačia per la "capèla" 'd cùl dì.

'Cmé t'ò ditt prìmma Dante 'd "brütti" in ò fàti anche mì, quindi capiva benissem che 'c la pruàva tàn clà cüntava, e quàndi 's truvrümma, t'in cüntrò i'üng-na ch'iò fàt propi l'ater dì.

Ciao, 't salüt.

Spatüss

T'ài sàt Dante che c'ài vô di "gnìnt èsi bô a fà n' "O" côn in pideriô"? Cuschì l'è 'n pruverbi, c'ài ven propi a tòi di stì tèm. Lasùmma da pàrt Giotto che la "O" 'l là fàva a màn libera, ma gnìnt èsi bô a fa n' O côn in pideriô 'l vô di èsi pròpi butunà da drèra.

Perché 't digh 'csi, perché a Valensa, na vòta, s'andava 'n fabrica 'mprèndi 'l mestè 'd l'urèfes e, per rivà a cunosli bé, i'andava di àni. I prim temp, 's fàva 'l garsunì, pô da manimà, tàca 'l banch, s'amparàva a fà di ugètt. Dòp àni e àni, quàndi s'èru fàt i'òs e i'avu piàt la mà, tanti i sacrificavu 'l capacità artistichi per serni 'd travaia a cottimo e pudì purtà a cà la smang-na; quaidü 'nvece, cl'ava di nümmer, dopu 'n pò 'l bütava 'l "bugiòt" per so cünt e, côn 'n pò 'd furtüng-na, 'l fàva i pitu. A prupoşet 'd smang-na, 'm sôn semper çiamà, perché quandi 'n tütt 'l mônd la gènt l'amniva pagàia a la fi d'al mèiş, ('cmè i savati per eşempi), a Valensa, i'urèfes, i'amnivu pagà a la fi dlà smang-na? bôh.

Ültmamènt, a Valensa, 'l marchi mundiàl 'd "Spatüss" (Lusso), 's sôn dàti la vùş e i sôn 'mnüji a drübì, gnìnt di "bugiòt", ma di laboratori côn in mügg 'd post 'd travaia. Chì tarşènt, chì milla, chì setsènt, ater a centinaia e centinaia d'uperài, c'às giòntu a cùlli ch'ie şà. Pensa che furtüng-na per chi 'c lè bô a fa l'urèfes; ma i'è 'n prublema. 'S pô savèji 'ndô chì trôvu tütt sà gènt? A Valensa i'è gnìnt migliaia d'urefes. E chì i ven fôra cui c'è 's n'antendu. 'S pija i'uperai dagli aşiendi dal circundari faliji, ch'ian semper travaia 'n tlà meccanica 'd precişio e l'è fàta. Sî va bè, i saràn bô tàca 'l türn, ma limà, saldà, e pasà 'd carta l'è n'atra roba, e comunque i sôn pochi, i bastu gnint.

E 'll'ura, 'cmè c'às fà? 'S fa di cùrs 'd furmasiô chì dūru tarşènt uri a i extra cumünitari, e sùmma a post. Tarşènt uri? E che chì ampàru 'n tarşènt uri. Şà adès i'è dlà gènt clà travaia dà di àni e cl'è gnìnt bôngna a strenşi nà gamba 'd nà né, e quindi 'cme c'às diş (i sôn gnìnt bô a fà n' "O" côn in pideriô), figürumsi cùl chì fàn in cùrs 'd dui mèiş chè chì ampàru.

La figūra 'd l'artigia la stà scumparinda 'n tütta i mestè e, anche 'l setür dal "spatüss" l'è piàt na brütta piega. 'L ditti 'mpurtanti, i mandu 'n ti laboratòri chì travaia per lùr, i'addetti al (cuntròl qualità). Gènt cl'è mai vüst nà tòla ô 'n taburàtt, che côn la lènt la vèn a uardà s'è i'è 'n sfriş sùtta 'n burdi. 'Cmè se la blàssa 'd l'ugèt la dipendissa dal sfriş, gnìnt per la furma ô l'armunija.

Na vòta, cùl ch'iauvu 'n bugiòt, i pudivu tirà anà perché i'avu di margen 'd guadàgn raşunevul; adès 'l travaia a i'è, però 'l vèn murtificà da paghi da fàm. 'N Svisera e 'n gîr per l'Europa, la paga minima 'd n'uperài la sfiura i 4.000 euro al mèiş, e chì? Chì summa tratà 'cmè 'n India e 'n Cina, na brancà 'd riş e vija, àter che spatüss. Nui valensà, i'avu 'n t'ài mà nà ricàssa e summa stàt bô a sgaràla. l'avu na "Mostra Orafa", clà fava 'mnì la gènt da tütt 'l mônd e adès i'ümma di prà 'ndô chì gira cinghiàl e luv; l'urs per adès ancora no, (per furtüng-na).

A prupoşet 'd cinèiş, at sentü? ades i vènu a pià 'l né a Valensa, i dişu che a fai fà chî, i custu menu. Pensa tì.

Sàba Dante 't spèt 'n piàsa, 'csi a sentümma i'umarèl 'cmè c'ài là pensu a prupoşet.

'T salüt.

Trei elemènt

Tàl sàt Dante, l'àtra smang-na 'l mè amìş Lorenzo, m'à fàt 'mnì 'n mènt àter trèi sugèt famùş ch'ìe stàt a Valensa e, che tì, c'à t'è 'mnü a Valensa da pòch, t'à gnìnt cunçìü: La "Schiffa", "Başiscu" e 'l "Tamagnu".

La "Schiffa". Şà 'l nòm ch'iàvu dat (diminütiv ingentilì 'd schifùşa), 'l la diş lōnga 'd 'cmè la gent 'l la tniva 'n cunsiderasiō. Ma lèi, l'èra şà dadnà àni e àni a tütü; quàndi ch'ìera 'ncür gnìnt i süpermercà, l'ava şà 'nventà l'amnestra 'n buteglia, sì, 'mbutegliàia, prōnta, 'mmà da scaldà. La preparava i şbuiacō cōn la verdüra catàia 'n t'âl sò ört e, 'l là fàva 'ndà 'nsèma ài scart chi davu i negòsi: 'mnestrō, brō 'd siş, pasta e faşō, riş e verşi, cunservi, marmelàti, mustàrdi, tütü prōnt da èsi mangià. E 'm sà, che quaidù, da scundō, 'l la crumpeisa, perché quandi cl'è morta, 'n tlà cànva, i'àn truà dal damigiàng-ni ping-ni 'd sold. Sà la füssa 'mnüija 'l mōnd sinquant'ani dopu, la sareisa stàta a càp 'd quàich multinasiunàl alimentàr; 'nvece 'll'ùra, quandi cl'è pasàva, la gènt 's dāva 'd gümü.

Anche 'cmè c'às vistiva, l'ava 'nticipà la mòda. La pasàva dà la minigonna a la maxi cōn dişinvultüra, gnìnt per ambisiō, ma secōnd cùl chi regalàvu persōng-ni 'd tàia diversa. Quandi chi dāvu 'n vistì, anche sçiancà, 'l bütàva di e nōt, istà, invern, senza cambiàl e senza lavàl, fina a eşaurimènt. Allùra, i'èra mija problèma 'd linea, tanti ièru magher 'cmè i çìod, 'n pü lèi, l'èra favuriija dal fatto 'c 'la mangiàva pòch per gnìnt... la giva: "Perché mangià se pō...". Pensa che tèsta.

"Başiscu". Semper alègher, festùş, çìuch dà la matì a la sira, fin cl'è mòrt. 'Nvece 'd parlà, 's fàva capì cantànda rumànşì d'operi cōn parōli 'nventài secōnd la circustànsa. I mèş litter a l'usterija i çiamàva cōn l'aria 'd Giorgio Germont, 'd là Traviata; dal panetè l'urdinàva 'l pà cōn l'aria dal Rigoletto; e, 'l saràva i discürs cōn l'aria 'd Mimì: "Altro di me non saprei narrar...". Per la strà 'l salütàva cōn la parola "alègher", quarant'ani prìmma chi riveisa Mike Bongiorno.

Cuntrari al travài, ('cmè tanti àter) l'è pasà a la storia 'd Valensa per avèi 'nventà la pü famùşa fasìng-na dàl mōnd: la fasìng-na 'd Başiscu. 'L trüch, l'èra cùl 'd vèndi la medeşma fasìng-na tanti vòti. Dopu avèi piàt i sòld da chì 'l crumpàva, 's là fàva dà 'ndrèra cōn nà scüşa. 'L giüghì 'l fünsiunàva; almenu nà vòta 's sōn fàt çìulà tütü. L'èra la prìmma "una tantum" pagàia dai valensà.

"Tamagnu". Prufesiō: "Bovaro per conto terzi". Nà crüsta 'mbülànta. l'ô mài pü vüst 'n tütü la vitta, na persōng-na pü 'llardàia 'd lü. 'N testa, l'ava na culesiō 'd crusti 'nfestài dai piōg da fà schìnfì. 'L giràva purtàndsi a drèra nà niula 'd muschi 'c là smiàva la füm. Quàndi 's cūnta stì storji, 'd solet, s'è purtà a eşagerà, ma cràdmi Dante, Tamagnu l'èra talment quatà 'd crusti, c'às capìva gnànch pü quäl 'c lèra 'l culür dla pèl. 'L sçiaràvu nà vòta a la smàng-na a la fèra dal bestji 'n piasitalia, dadnà a là pèişa e l'usterija 'd Rigō, quàndi ca l'amniva a purtà i bō e 'l vāchi d'iàter.

D'indole pacifica, l'à tnü a pensiō cōn rassegnasiō famiji 'ntregghi 'd piōg, pügli e simmes, ch'iàvu deciş 'd pasà la vitta adòs a lü, fina a quàndi 's né 'ndàt.

Adijü.